NOUA REVISTA ROMANA

POLITICA, LITERATURA, ŞTIINŢA ŞI ARTA

APARE ÎN FIECARE DUMINICĂ

Director: C. RADULESCU-MOTRU

Profesor la Universitatea din Bucureşti.

ABONAMENTUL:
In România un an (48 NUMERE). 10 lei
„ şease luni . . . . . 6 „
In toate ţările uniunei poştale un an 12 „

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA
Bucureşti, Calea Victoriei 62. Pasagiu No. 3
DIRECŢIA: Bucureşti, B-dul Ferdinand 55
TELEFON 8/66

UN NUMĂR:
25 Bani

Se găseşte cu numărul la principalele librării şi la depozitarii de ziare din ţară

Preţul anunţurilor pentru o pătrime de pagină 10 lei.

No. 8. DUMINICĂ, 5 IUNIE 1911. Vol. X.

NOUTAŢI

Rezolvarea conflictului sinodal.

Greutatea principală a resolvărei conflictului sinodal stă în însăşi faptul, că Sf. Sinod actual, aşà cum el este constituit, nu are autoritatea morală necesară ca să impună o soluţiune.

Sinodul actual este obligat să dea două hotărâri.

Prima: să hotărască dacă Mitropolitul primat şi Episcopul de Roman s'au făcut nevrednici de funcţiunea ce ocupă; şi

A dpua: să ia o hotărâre cu privire la canonicitatea legei Consistoriului superior bisericesc, votată de fostul guvern liberal.

Amândouă aceste hotărâri sunt mai presus de puterile Sinodului actual.

Um Mitropolit, ca Athanasie Mironescu, fie el încărcat cu cât de multe păcate, şi mai ales un caracter, de o rară energie morală, cum este Episcopul de Roman, nu pot fi judecaţi *definitiv* de un Sinod compus din aşa elemente, cum este acel actual!

Hotărârea de condamnare, sau de achitare, pronuntată de Sinodul actual nu ar puteà fi definitivă pentru opinia publică românească, decât dacă ar fi susţinută de un guvern cu multă autoritate, aceace nu avem în momentul de faţă.

Pe ori şi cine va condamna Sinodul actual, acel care va fi condamnat, va aveà totuşi destulă energie ca să nu i se supună. Dacă va fi condamnat Mitropolitul Primat, acesta va puteà să înfrunte Sinodul cu vorbele: sunt acelaş Athanasie Mironescu, dar odată mă apăraţi prin enciclică şi mă declaraţi exemplu de curăţenie, iar altă dată îmi cereţi demisia şi mă condamnaţi! Când aţi judecat drept? Episcopul de Roman, de asemenea va trece cu uşurinţă peste hotărârea colegilor săi din Sinod, cari până mai ieri să umileau la dânsul, implorându-l să retragă acuzările!

In ce priveşte cestiunea dacă legea Consistoriului superior este canonică sau nu, dela toţi se poate cere o hotărâre, numai dela membrii actualului Sinod nu! Sinodul actual a fost şi contra, a fost şi pentru, după cum i s'a cerut.

Pe viitor va continua desigur să fie tot astfel.

Atunci ce rămâne de făcut?

O soluţie trebue găsită; şi trebue găsită în aşa condiţii, că ea să nu fie dela început depreciată prin lipsa de autoritate a celuia care va impune-o. Guvernul nu are competinţa să dea o soluţie în cestiunile mari bisericeşti, iar Sinodul actual care ar aveà competinţa, n'are autoritatea necesară.

Credem că din toate aceste greutăţi nu este decât un singur drum de eşire şi anume: *prefacerea, mai întâi, a Sinodului actual într'un Sinod cu autoritate, care să hotărască apoi soluţia cerută.*

O prefacere a Sinodului actual se poate obţine: sau prin demiterea membrilor lui actuali,—modalitate pe care o excludem;—*sau prin înmulţirea scaunelor episcopale,—înmulţire care ar face cu putinţă majorizarea elementelor actuale ale Sinodului prin elemente noi, şi de mai mare valoare.*

Aceasta de a doua modalitate este şi practică, din punctul de vedere al legilor Statului, şi mulţumitoare pentru conştiinţele agitate ale drept-credincioşilor ortodoxi.

Inmulţirea scaunelor episcopale este, precum să ştie, cuprinsă în programul partidului conservător-democrat. Guvernul actual are dar de unde să împrumute o linie de conduită în rezolvarea acestui conflict sinodal; conflict pe care el l'a redeschis cu atâta uşurinţă.—*C. R.-M.*—

O scrisoare a d-lui Dr. C. I. Istrati.

Domnule director şi stimate coleg,

In Nouă Revistă Română *de sub direcţiunea d-tale, s'a publicat, de d. Artur Gorovei,* însemnări din călătorie, *sub numele de:* **„Pe urmele răscoalelor"** *care a fost reprodus şi în* Ordinea, *dela 1 Iunie a. c.*

Aceste însemnări de călătorie *se sfârşesc cu următorul pasaj:*

„Un ţăran, bănuit că ar fi săvârşit o crimă, a fost condamnat la moarte, măcar că nicăeri nu a fost proclamată starea de asediu, şi tribunalele marţiale nu au funcţionat.

„In orice parte a lumei, acest condamnat la moarte, ar fi fost legat la ochi şi împuşcat. La noi, a fost pus cu sila să-şi sape el însuşi groapa, şi când a isprăvit-o, tot părul îi înălbise. Apoi a fost aruncat în fundul groapei, cu picioarele legate, şi soldaţii au aruncat ţărâna în groapă, şi l'au înmormântat de viu.

„Un lucru mai înfiorător, care ne zugrăveşte mai exact şi ne arată ce fel de civilizaţiune suntem, eu nu mi-am putut închipui".

Cer, domnule director şi iubite coleg, să dai concursul d-tale, la limpezirea acestei înfiorătoare drame.

Am cinstea a cunoaşte puţin pe d. Artur Gorovei. Ştiu că a ocupat funcţiuni însemnate şi citesc totdeauna cu plăcere scrierile sale, care pe lângă alte calităţi, au şi pe aceea de a arătà adevărul fără înconjur.

De astă dată însă cred, mai mult chiar doresc, ca d-sa să se fi înşelat în ceiace ne istoriseşte.

Conştiinţa mea de om şi sentimentele mele româneşti, mă împiedică a crede că o astfel de atrocitate s'a putut petrece în 1907 şi mai mult încă că poate fi dată în vileag la 1911, fără ca nimeni să nu reveleze acest fapt.

Ticăloşia dela 1907, dacă din nenorocire s'ar fi petrecut, şi-ar aveà în acest caz, graţie tăcerei tuturor, în prezent, explicaţiunea genezei sale, în starea noastră sufletească.

Şi cu toate scăderile, ce din nenorocire putem constata, în starea morală a societăţei noastre, nu pot totuşi crede că ne-am afla aşa de jos.

D. Artur Gorovei este dar dator, faţă cu conştiinţa revoltată a acestei ţări şi faţă cu propriul său cuget, să declare hotărât:

Că, d-sa a înaintat, după auzite şi fără control, un fapt pe care îl retrage ca ceva ce nu a existat;

Sau, să aducă dovada ororei, ce va avea meritul a ne fi făcut-o cunoscut.

In acest caz să fie bun a spune precis, judeţul şi comuna, în care s'a petrecut faptul, şi dacă se poate şi persoana care a suferit acest martir şi numele călăului ce a putut comite o astfel de crimă.

Opiniunea publică, curată şi doritoare de o reală îndreptare a stărei noastre sufleteşti, îi va fi în acest caz recunoscătoare şi am încrederea că este putinţă ca guvernul să nu ea dispoziţiunile necesare şi ca Ministrul de răsboi, pe care-l ţin de bun român, să nu cureţe imediat armata de acel ce a făptuit o astfel de infamie.

Cunoscând sentimentele d-voastre sunt convins că veţi ridica vocea autorizată, pentru a limpezi această tristă afacere şi veţi aduce astfel un serviciu moralei publice, fapt pentru care daţi-mi voe şi mie să vă mulţumesc mai dinainte.

2 Iunie 1911. *Dr. C. I. Istrati*

CESTIUNI ACTUALE

POEȚII ABSTRACTIVI ȘI POEȚII SENSORIALI DUPĂ D. DUILIU ZAMFIRESCU

D. Duiliu Zamfirescu literat distins are și un gust pronunțat pentru problemele filosofice. In romanele sale întâlnim foarte adesea ori personaje cari discută pe larg cestiuni de metafisică și psihologie; în toate scrierile sale se întrevede preocupațiunea omului care vreà să găsească o soluție la problemele actuale ale culturei europenești.

Impins de această preocupațiune, d. Duiliu Zamfirescu a mers până acolo că a făcut o comunicare cu cuprins filosofic la... Academia Română. Se știe, că Academia Română are oroare de filosofie. Este *unica* Academie pe lume în care nu se găsește o secție a științelor morale și filosofice.

Dar, în sfârșit cu toată oroarea pentru filosofie a academicianilor români, d. Duiliu Zamfirescu și-a ținut în mijlocul lor cuvântarea sa despre *Metafizica cuvintelor și Estetica literară*. (Rezumatul acestei cuvântări se găsește în no. dela 22 Mai trecut al *Nouei Reviste Române*, după care sunt luate și citațiunile de mai jos).

In această cuvântare sunt de deosebit două părți. O parte, cea principală, care privește teoriile filosofice ale autorului asupra „Metafizicei cuvintelor și Esteticei literare", și o parte, cea secundară, care privește aprecierile pe care, pe baza acestor teorii, d. Zamfirescu le face asupra literaturii și literaților noștri români. Negreșit academicienilor li s'a părut mai interesantă partea aceasta din urmă, cea secundară, și de aceea au și aplaudat pe d. N. Iorga, care s'a ridicat, ca istoric, să corecteze aprecierile d-lui Zamfirescu. Nouă să ne fie permis a ne ocupà de partea cea dintâi.

D-l Duiliu Zamfirescu cercetează mai întâi formarea graiului omenesc și ajunge la următoarea încheiere:

„Vorbireà, care, dela început, a fost o trebuință a vieții curat animale, a devenit cu timpul o necesitate a intelectului nostru, nu atât pentru a împărtăși altora mișcările sufletului, cât pentru a îndestulà pe acesta în avânturile sale.

Omul și-a complectat graiul în raport direct cu creerul său, și se poate afirmà că nici una din născocirile sale nu a fost mai mare, pentru propria sa înălțare, ca vorbirea. De unde viața sa lăuntrică erà un câmp numai de materie experimentală,—cu întinderea și abstragerea înțelesurilor, ea a putut să se idealizeze.

Cele mai înalte speculațiuni au devenit posibile; sisteme științifice, morale și estetice s'au alcătuit, pe temelia lor.

Relațiunile ideale și interne între obiectele gândirii noastre, care sunt cu totul în afară de ordinea experienței externe, au făcut din om o ființă unică în univers".

La aceste teorii avem o singură observațiune de făcut.

După d. Zamfirescu s'ar părea, că vorbirea copiază cu atât mai bine lucrurile din afară cu cât omul este mai nedesvoltat în inteligență, și că vorbirea se depărtează de această copiare servilă cu cât inteligența a creat mai multe relațiuni ideale și interne între obiectele gândirii.

Dacă aceasta este părerea d-lui Zamfirescu, noi o credem eronată. Omul, prin vorbirea sa, nu copiază nici odată obiectele din natură, ci el se copiază totdeauna pe sine, adică copiază totdeauna reprezentările pe cari el le are dela obiectele sau dela experiența externă. Vorbirea nu se leagă niciodată direct de obiectul extern, ci ea se leagă de starea sufletească pe care obiectul o deșteaptă în suflet; din această cauză se și numește vorbirea un mijloc de expresiune a sufletului.

Cu această observațiune nu voim să aducem d-lui Duiliu Zamfirescu o simplă ceartă de cuvinte, ci voim să ajungem la constatarea unui adevăr mai general și anume: *vorbirea omenească, în orice stadiu de inferioritate s'ar găsì ea, este totdeauna dominată de legea relativității*. Omul exprimă prin cuvinte stările sufletului său, *în ordinea proprie pe care le-o dă acestora sufletul*, și nu în ordinea pe care o au lucrurile în lumea din afară. Ori și cât de *intuitive* ar fi stările sufletești cari se exprimă prin cuvinte, adică ori și cât de copii după lucrurile externe ar părea stările sufletești, în realitate modul grupărei lor în suflet, și mai ales ordinea în care ele se exprimă, este propriu subiectivă. Vorbirea omenească nu este niciodată un reflex direct al sensațiunilor cari ne vin dela lucrurile externe, ci este un reflex *condiționat* de asociațiunile pe cari le stabilește creierul între diferitele stări sufletești. Cu un cuvânt, vorbire *sensorială* nu există. Aceea care s'ar puteà numì *sensorială* se mărginește la gest și interjecțiune.

După stabilirea acestui adevăr general, să trecem la teoria d-lui Zamfirescu despre *poeții abstractivi și poeții sensoriali*, teorie care face miezul comunicării sale dela Academie.

Iată cum își formulează d-l Zamfirescu teoria sa:

„Poezia este, ca matematica, materie mintală, și este de pură origină abstractă. Emotivitatea noastră, oricât de puternică ar fi, nu devine poezie, adică operă de artă, decât dacă intervine *puterea creatoare*, care este o operațiune mintală de aceiași natură cu *comparația* în matematici. Istoricii lui Newton presupun că el găsise un sistem al său de calcule, pe care nu-l destăinuise nimănui, ca să ajungă la *Principiile matematice*. De sigur, fiecare mare poet are un fel al său de a statornicì relațiuni în răsfrângerea sa lăuntrică, pe care nu și-l însușește dela nimeni, nici dela oamenii ceilalți, nici dela lucrurile din afară.

„Asupra acestui singur punct se diferențiază marii poeți, de poeții obicinuiți, *poeții abstractivi*, de *poeții sensoriali*.

„Este evident că forma în care se exprimă gândirea este ea însăși o parte însemnată a frumuseții gândireì; dar poeții sensoriali rămân în formă, ca într'o gratie deasă, prin care sufletul lor nu străbate, ci se mlădie, ca edera, și ia conturile balconului sau porții de care atârnă; pe când poeții abstractivi străbat cu sufletul dincolo de formă, trec prin gratii și luminează bolta castelului în care scânteie painjinișul de ani".

„Spre a dovedì valoarea acestei observațiuni, a întinderii

înţelesului cuvintelor şi a relativităţii lor în structura gândirii, d. Duiliu Zamfirescu examinează două poezii ale lui Leopardi: *Alla luna* şi *La sera del dì di festa*, pe care le dă în originalul italienesc, în traducere franceză (F. A. Aulard) şi în traducere română.

„Puterea străbătătoare a acestor poezii nu stă în sensibilizarea imaginelor, căci s'ar putea zice că nici nu au *imagini*, în înţelesul poetic; ea stă într'o exasperare sufletească a lui Leopardi, de pură origine intelectuală, şi mai cu seamă într'o infinită superioritate de elocuţiune, pe care o dă deprinderea zilnică cu abstracţiunile.

„Rudă dè aproape cu acest mare poet, este Eminescu al nostru. Nici unul nici altul nu au sisteme filozofice, dar şi unul şi altul se hrănesc dela acelaşi izvor: *nefericirea*, dar nefericirea intelectuală şi aprioristică. La Leopardi se chiamă *l'infelicità;* la Eminescu s'ar puteà chemà *nemângâiere*. Amândoi trec dincolo de Schopenhauer, cel dintâi pentrucă, la 1819, când a scris *la sera del dì di festa*, materialmente nu puteà cunoaşte teoria *Lumei ca voinţă şi ca reprezentaţiune;* cel de al doilea pentrucă poezia sa are o structură organică atât de personală, încât ea nu poate fi, cu nici un preţ, reflexul unei alte personalităţi şi cu atât mai puţin al unui sistem rece de filozofie. Amândoi trec dincolo de Kant şi Platon, pentru a ajunge până la Çakyamuni, şi dincolo de acesta, pentru a atinge vastele depărtări ale sufletului omenesc.

D. Duiliu Zamfirescu examinează mai multe poezii ale lui Eminescu, printre cari *Freamăt de codru*. D-sa se exprimă cam astfel:

„Deodată vedem cu toţii cum se-înfiripează scena încântătoare a teiului ce-şi pleacă ramul pân' la *dânsa;* cum ramul îşi dă vânt şi o ia în sus de braţe, pe când florile plouă peste umerii ei. Ce suggestive expresii! câtă sfială în eleganţa plastică a femeii, zburată în vânt de teiu, sau a izvorului care îşi aduce aminte când îl atingeà, *visătoare*, cu picìorul!...

„Acesta este darul tuturor marilor poeţi,—însă, darul acesta, cercetat mai de aproape, izvorăşte din puterea sufletească a producţiunei lucrurilor nemateriale. Toate cuvintele din strofa întâi chiamă imagini concrete: un teiu, un ram, o fată tânără şi florile teiului. Ceeace însă alcătueşte poezia din cuvinte, este puterea lăuntrică a relativităţii lor, adică un lucru nu numai abstract, dar transcendental".

Să ne oprim aci

Este evident că d. Duiliu Zamfirescu, în toate aceste explicări, confundă la un loc două ipoteze, cari pot stà separat şi cari n'au aceiaşi valoare ştiinţifică.

Prima ipoteză este expusă la început: *Fiecare mare poet are un fel al său de a statornicì relaţiuni în răsfrângerea sa lăuntrică, pe care nu şi-l însuşeşte dela nimeni, nici dela oamenii ceilalţi, nici dela lucrurile din afară.*

Această ipoteză o primim pe de-antregul; ea este în acord cu adevărul general stabilit mai sus.

Omenirea chiar, *în totalitatea ei*, are un fel al său propriu de a statornicì relaţiuni în răsfrângerea lăuntrică sufletească, pe care nu-l împrumută dela lucrurile din afară; dar în lăuntrul acestei omeniri, cei mai mulţi cad în rutină, şi îşi împrumută mijloacele de expresiune unii dela alţii; numai cei puţini rămân originali. Intre aceştia, puţinii sunt, în primul rând, marii poeţi.

Cu această ipoteză suntem dar de acord.

A doua ipoteză este mai curând subînţeleasă, de cât expusă clar; ea s'ar puteà formulà astfel:

Cu cât cinevà face un uz mai mare de puterea de a statornicì relaţiuni în răsfrângerea lăuntrică, cu atât el devine mai *abstract*... Poetul cel mare, ca şi matematicianul, se depărtează din ce în ce mai mult de lumea simţurilor pentru a intrà în lumea abstracţiunilor. Sau cu vorbele d-lui Duiliu Zamfirescu: poezia este, ca matematica, materie mintală, şi este de pură origină abstractă.

Cu aceasta de a doua ipoteză nu suntem de loc în acord. Noi credem, că aceà „putere de a statornicì relaţiuni în răsfrângerea lăuntrică a omului" poate să intervină şi între intuiţiuni sensoriale, iar nu numai între elemente abstracte; şi mai credem încă, că acela care statorniceşte o relaţiune nouă între lucruri obişnuite şi intuitive, dovedeşte o putere creatoare mai mare decât matematicianul care se învârteşte printre abstracţiuni. Un epitet sensorial, care alipit la un cuvânt banal şi intuitiv, reuşeşte să schimbe perspectiva sufletească a acestui cuvânt, şi ne face să vedem obiectul denumit prin acesta, altfel de cum îl vedeam mai înainte, cere mai multă muncă intelectuală din partea aceluia care îl găseşte, şi denotă o putere mai mare de invenţiune decât o socoteală de înmulţire între două numere abstracte *x* şi *y!*

După părerea noastră, cu un cuvânt, puterea lăuntrică a relativităţii nu ne constrânge să intrăm numai decât în lumea abstracţiunilor, ci ne procură şi perspective noi pentru mult cunoscuta şi vechia lume a simţurilor. Această lume a simţurilor, tocmai fiindcă ni se pare nouă prea cunoscută, o trecem prea uşor cu vederea, sau o vedem falş—prin prisma rutinei învechite! Poeţii cei mari, dacă se ridică prin cevà de-asupra noastră, apoi se ridică tocmai prin aceea că ei văd lucruri interesante, acolo unde noi ne-am obişnuit să nu vedem nimic....

Prin urmare, poetul cel mare nu este acela care se depărtează de lumea simţurilor şi rătăceşte prin câmpiile cele vaste ale speculaţiunilor abstracte, ci este acela care are darul să *înnoiască* aceea ce simţim şi gândim fiecare dintre noi, în mod rutinar şi învechit!

Leopardi este un poet mare, nu fiindcă a fost abstract, ci fiindcă a *înnoit* gândirile noastre asupra nefericirei; iar Coşbuc şi Goga de asemenea, cu toate că nu sunt abstracţi, sunt poeţi mari, fiindcă ei ne-au făcut să vedem *cu alţi ochi* pe ţăranii,—pe cari de bine ce-i cunoşteam, aproape că uitasem că mai există!

Evident sunt mulţi poeţi sensoriali, cari rămân în forma cea banală de expresiune a sensibilităţii, ca într'o gratie deasă, din care nu pot să iasă, şi se mlădie ca edera pe edificiurile învechite şi construite de alţii; şi pe aceştia cu drept cuvânt îi disprețuește d. Duiliu Zamfirescu! Dar specia acestor poeţi o regăsim şi între cei abstractivi! Câţi dintre aceştia nu s'au prins ca într'o gratie deasă, în clişeurile vechilor abstracţiuni făurite de alţii, pe care ei le re-

produc în chipul cel mai servil!? De ce ar fi mare poet, un imitator de ai lui Eminescu, şi nu ar fi, cu acelaş drept, un imitator al poesiei populare? Când sunt originali, sunt deopotrivă mari şi poeţii senzoriali şi poeţii abstractivi; când sunt imitatori, sunt deopotrivă mici, şi unii şi alţii.

In rezumat dar, critica pe care o aducem noi d-lui Duiliu Zamfirescu, este că dânsul a confundat originalitatea cu abstracţiunea.

Puterea creatoare a poetului, după d. Zamfirescu, este cu atât mai mare cu cât ea se aplică la abstracţiuni; pe când, după părerea noastră, puterea creatoare a poetului este cu atât mai mare, cu cât ea este mai originală. Un poet după noi, este cu atât mai mare, cu cât isbuteşte să introducă o perspectivă nouă în organizarea experienţii obişnuite, pe când convingerea d-lui Zamfirescu ar păreà să fie din contră, că un poet este cu atât mai mare cu cât se depărtează de lumea obişnuită şi se pierde în lumea unor abstracţiuni de elită. D. Duiliu Zamfirescu consideră desăvârşirea poesiei ca un fel de *migraţiune* dela concret spre abstract, în loc să o considere, cum credem noi că ar fi mai adevărat, ca o *potenţare* a întregii vieţi sufleteşti.

Din această cauză, găsim neîntemeiată şi judecata de condamnare *în bloc* a tuturor poeţilor poporanişti, cum o pronunţă d-l Duiliu Zamfirescu.

Un poet nu se condamnă la inferioritate, prin faptul că-şi alege subiecte din lumea celor săraci şi inculţi, fiindcă nu în valoarea subiectului, ci în originalitatea felului de a simţì şi înţelege stă valoarea cuivà ca poet! Un subiect, cât de banal, poate servì totuşi ca motiv unei foarte frumoase poezii; şi de altă parte un foarte frumos subiect poate servì ca motiv unei foarte banale poesii! Alegerea subiectului nu decerne gloria.

Lumea celor săraci şi inculţi, de care se ocupă poeţii poporanişti, este de sigur în multe privinţe o lume aşà de oropsită, că trebue să mulţumeşti lui Dumnezeu, când poţi să ieşi din ea; dar această lume, aşà de oropsită, este cu toate acestea destul de bogată în inspiraţiuni pentru a atrage pe poeţi! Poetul care vreà însă să ne-o cânte, să fie în stare să o vadă cu alţi ochi, de cum o vede ori şi cine.

C. Rădulescu-Motru

BIBLIOGRAFII:

Lettres inédits du poète roumain Basile Alecsandri à Edouard Grenier, publiées avec une introduction et des notes par *Georges Gazier*. Paris, Librairie H. Champion, 1911, 2 frs. 50.

Ioan C. Filiti: *Aşezământul cultural al Mitropolitului Dositei Filiti de la înfiinţare până astăzi 1827—1910.* Buc. Carol Göbl, 1911.

N. Moisescu: *Ore de educaţie.* De vânzare la ad-ţia revistei noastre, 50 bani.

Albert Samain: *Polyphem*, poemă dramatică în două acte. Traducere în versuri de I. M. Raşcu. *Biblioteca „Apollo"*, No. 1, Iaşi. 30 bani.

ŞTIINŢE SOCIALE

MORALA ANARCHISTĂ

Cu toate încercările de a exclude elementul subiectiv din Morală, şi de a întemeià o morală obiectivă, ştiinţifică, care să considere acţiunile morale ca fapte naturale şi să stabilească legile lor ca pentru orice alte fenomene obiective, [1]) discuţiunile de morală subiectivă, metafizică nu s'au rărit în ultimele timpuri şi nu şi-au pierdut din valoarea lor. Incercarea sociologului Levy-Bruhl, cel mai ortodox susţinător al şcolii obiective în sociologie, întemeiată de ilustrul profesor Durkheim, nu a putut izbutì, tocmai pentrucă a fost nevoită să postuleze dela început, pentru distingerea şi recunoaşterea faptelor morale, un criteriu de natură cu totul subiectivă, fără de care nu ar fi fost cu putinţă să se distingă în complexitatea infinită a fenomenelor sufleteşti ce anume loc ocupă fenomenele morale. Dacă sancţiunea socială, la care se rapoartă în primul loc Lévy-Bruhl pentru recunoaşterea faptelor morale, e de ajuns în societăţile foarte rudimentare, unde, din cauza homogenităţii lor, aproape nu există conflicte morale şi cazuri de conştiinţă, ea nu se mai poate invocà în societăţile noastre actuale în care heterogenizarea crescândă, avântul fără egal al modei şi ducerea la extrem a spiritului de liber examen, creiază o motivaţiune foarte complexă pentru fie ce acţiune, creiază conflicte de ordin moral foarte subtile şi, prin aceasta chiar, imposibilitatea de a ne pronunţà asupra naturii morale a unui fenomen, fără raportarea lui la un criteriu mai precis, de natură subiectivă, o doctrină morală, un sistem metafizic. Dar prin aceasta presupunem cunoscut tocmai ceia ce vrem să dovedim şi ne învârtim într'un cerc vicios. De aceia analiza psichologică a complexităţii motivelor, raportarea lor la o formulaţie teoretică şi clasificarea acţiunilor morale după dispoziţii subiective sunt indispensabile în Morală. Un exemplu:

O persoană caritabilă clădeşte un spital pentru infirmi. După criteriul sancţiunii sociale vom spune dela început că e o faptă morală, un bine. Dar dacă găsim că această persoană nu a fost inspirată atât de iubirea aproapelui, cât de dorinţa de a-şi atrage la judecata de apoi mizericordia Judecătorului divin, atunci fapta morală mai pierde din valoarea ei morală dela început; şi dacă aflăm mai departe că ea n'a fost făcută decât în vederea dobândirii unei decoraţiuni dela guvern sau a sufragiilor unei circumscripţii electorale la o apropiată alegere pentru parlament, atunci îşi pierde aproape cu totul caracterul de faptă morală şi ajunge în rândul acţiunilor interesate pe care le săvârşim în fiece zi; şi dacă aflăm apoi că această acţiune morală nu are alt scop decât să capteze bunăvoinţa unei bătrâne milionare, a căreia moştenire este vizată prin toate mijloacele, a-

1) Vezi Lévy-Bruhl, *La Morale et la science des moeurs*, Paris, Alcan, 1910.

tunci ea își pierde cu totul caracterul ei moral și ajunge o acțiune imorală, asupra căreia chiar codul penal ar aveà, în unele cazuri, cevà de zis.

Cum rămânem în acest exemplu cu criteriul obiectiv? Evident că el nu ne mai ajunge și că pentru a evaluà acțiunea morală avem nevoie de un altul mai complex, mai subtil, extras din întregimea personalității noastre, de un criteriu subiectiv.

Astfel putem raportà fapta la caritatea creștină și o găsim imorală; la utilitatea socială și o găsim morală; la morala imperativului categoric și o găsim imorală; la mila și renunțarea schopenhaueriană și o găsim imorală; la Morala mijloacelor scuzate de către scop și o găsim morală și așà mai departe.

Unde s'o clasificăm?

Iată deci cum se poate vedeà că înainte de orice morală cu pretenții de obiectivitate, avem nevoie de stabilirea unui criteriu teoretic, subiectiv, sistematic pentru distincțiunea între Bine și Rău. Științele Naturale nu ne pot da un asemenea criteriu, pentrucă nicăirea în cadrul studiilor lor nu au a se ocupà de evaluări morale; chiar în cele mai vaste ale lor concepte, cum sunt de pildă, adaptarea la mediu și lupta pentru viață ,ele evită de a strecurà vre-o apreciere de ordin moral. Din acest punct de vedere nu poate existà o morală științifică. Nu e mai puțin adevărat însă că generalizările complete asupra universului, ce au drept fundament un complex de adevăruri științifice, vor cuprinde, fie în chiar sânul lor, fie ca un corolar indispensabil, judecăți de natură etică. Aceste generalizări depășesc însă sfera experienții științifice, alcătuesc sisteme subiective și numai astfel pot cuprinde și universul moral. Fără de ele nu e cu putință nici o judecată de aplicabilitate etică.

Știința ne arată că universul material este condus de legi imutabile; în lumea fizică, în care nu există spontaneitate și nici senzație, aplicația acestor legi este riguroasă și prevederea este posibilă și de cele mai multe ori foarte precisă; în lumea organică aplicația lor este mai probabilă, mai elastică, mai puțin supusă prevederii; și în una și în cealaltă însă se constată o ordine și o armonie, care ne face să bănuim o inteligență activă în alcătuirea lor, un fel de arhitect constructor și ordonator al universului, lucrând după un plan și pentru ajungerea unui scop.

Cum însă existența ca și modul de acțiune ale acestui arhitect sunt pentru spiritul nostru cu neputință de conceput și cum, pe de altă parte, experiența ne arată că *timpul* nu este cu totul indiferent în ordonarea și armonizarea unor anumite elemente ale universului, un nou chip de a explicà această ordine și această armonie a apărut și anume acela, care ține seamă de *acțiunea constantă în timp* a unor anumite cauze, producând în mod necesar succesivele înfățișări ale universului, fără ca să fie nevoie de intervenția unei inteligențe ordonatoare. Aceasta este explicație evoluționistă. Selecțiunea naturală din lupta pentru existență și adaptarea subsequentă la mediu sunt elementele fundamentale ale procesului evolutiv. In desvoltarea evolutivă noi introducem ca noțiune cu totul subiectivă *progresul* adică coexistența unei din ce în ce mai depline coordonări a elementelor organismului cu o din ce în ce mai vastă și mai completă adaptare la mediu și cu o activitate generală a individului din ce în ce mai variată și mai întinsă. Din acest punct de vedere un cal este superior unui melc; un om unui hipopotam. Dar nu trebue să uităm că această evaluare este în mod arbitrar introdusă de către noi ca ierarchie a speciilor zoologice, de pildă, și că ea nu există în fața naturii și a omului de știință ce o privește cât mai objectiv. Nicăirea însă, pe toată scara evoluțiunii, nu găsim urme despre existența unei ordine morale, nu găsim nici o atenție pentru ceia ce noi numim bine și rău, nici o îngrijire pentru vre-o sancțiune a faptelor, în afară de urmările fatale, inexorabile ce decurg din ele. In lumea fizică, unde nu există individualitate, spontaneitate și motivație, nici vorbă nu poate fi de vre-o ordine morală. In lumea organică e atot puternică lupta pentru viață, jertfirea celui mai slab pentru subzistența celui mai tare, pieirea în chinuri, de cele mai multe ori atroce, a milioane de indivizi, ce nu au alt păcat decât acela de a se fi născut, pentru a mulțumì necesitățile vitale ale altora, care, la rândul lor, vor cădeà în clipele următoare victime în fața altora mai puternici, porniți în aceiași goană nebună pentru ajungerea unui scop neînțeles, al cărui termen final, inevitabil este Moartea. In fața acestei îngrozitoare lupte, a căreia unică lege e dictată de dreptul brutal al celui mai tare, mai putem bănuì existența unei ordine morale? Dar în societatea omenească? Și aici domină lupta pentru existență; însă armele sunt mai complexe și mai subtile. Cel mai tare triumfă și aici, dar nu cel mai tare din punct de vedere moral; acesta cade de cele mai multe ori; ci cel mai bine prevăzut cu acel arsenal de mijloace, viclenia, mimetismul, insinuarea, laşitatea prudentă, resemnarea calculată și multe altele, care alcătuesc ceea ce Carlyle numește „inteligența vulpină" și a căror valoare morală este cât se poate de îndoelnică.

Societatea însăși pare a nu vreà să favorizeze decât perpetuarea mediocrității și toată îngrijirea ei, prin Drept, Morală și celelalte instituțiuni, tinde la apărarea celor slabi și „adaptabili" în contra celor puternici, individuali, „inadaptabili". Pe de altă parte toată organizația ei actuală bazată pe solidaritatea intereselor similare și pe forța invincibilă a capitalului, înăbușă dela început orice putință de a ridicà, de a creià noi valori morale, de a pune toată prețuirea în valoarea intrinsecă a individului și nu în favorurile pe care în mod fortuit le-a căpătat din însăși organizarea societății și toată deprecierea în îngrădirile pe care societatea însăși le-a ridicat în calea avântului spre deplină desvoltare ce se află înăscut în fiecare.

Ordinea morală impusă societății noastre este facție pentrucă nu asigură triumful celui mai drept asupra celui mai elastic; al celui mai bun, asupra

celui mai rău şi nu dă preţul cuvenit valorii intrinseci a individului, ci împrejurărilor fortuite, amorale care l'au favorizat sau nu. Deci nici în societatea omenească nu poate fi vorba de o ordine morală reală şi indiscutabilă.

Universul fizic ca şi universul moral sunt supuse aceleiaş necesităţi oarbe, ce le mână către un ţărm necunoscut, cu neputinţă de pătruns, lăsându-ne în desăvârşită dezorientare asupra drumului nostru pe acest câmp de necunoscut, de neînţeles, de fatal.

Aceasta pare a o fi prins foarte bine Eminescu în cele două catrene dintr'un sonet obscur, altfel:

Din câte stele ard în înălţime,
Din câte unde aruncă 'n faţă-i marea,
Cu a lor lumină şi cu scânteiarea,
Ce vor, ce sunt, nu înţelege nime.

Deci oricum vrei tu poţi urmă cărarea:
Fii bun şi mare, ori pătat de crime,
Acelaş val ,aceiaş adâncime,
Iar moştenirea ta şi-a tot, uitarea"...

Ce date putem luă pentru fundarea vre-unui adevăr de ordin etic în acest chaotic univers moral? Un lucru este indiscutabil dela început; ceia ce conduce, într'un mod inconştient, teluric, întreaga activitate omenească este evitarea durerei celei mai mari şi căutarea celei mai mari plăceri—socotite relativ cu fieçe individualitate; acţiunile noastre par a urmă o linie de cea mai mare pantă la capătul căreia se află cele două scopuri indicate mai sus. Pe de altă parte nu există în firea lucrurilor nimic ce să ne îndemne a căută durerea, ori şi din ce punct am vreà să pătrundem în înţelesul lor; chiar religiile ce predică cât mai multă suferinţă în această viaţă nu o fac decât în vederea unei incomparabile fericiri viitoare, nu fac decât să deplaseze teatrul fericirii omeneşti; când însă nu ne mai convinge nimic să credem în existenţa acestui paradis, suntem îndreptăţiţi să urmărim promisa fericire chiar în unica existenţă ce ne e acordată, fără îndoială.

Deci nimic nu ne îndeamnă să renunţăm şi nimeni nu ne contestă acea cerinţă fundamentală a firii noastre, ce se transformă în drept legiţim prin chiar faptul universalităţii şi indiscutabilităţii sale, *dreptul la fericire.* Fericirea e, după cum au definit-o toţi cugetătorii, o cât mai constantă şi cât mai intensă plăcere —dând acestui ultim concept o cât mai vastă accepţiune şi un cât mai variat conţinut, raportat la complexul fiecărei individualităţi. Şi plăcerea, dela cea mai de jos, până la cea mai subtilă şi mai pură, nu e decât jocul liber, nestăvilit al funcţiunilor noastre fizio- şi psihologice, ce alcătuesc manifestarea totală a personalităţii noastre. Oricând o piedică ne stă în cale, ne comprimă şi nu o putem învinge, fie că pideca ar fi de natură fizică, fie că ar fi de natură ideală, suntem stăpâniţi de durere. Condiţie indispensabilă a fericirii este deci nestăvilita desvoltare, *avântul liber al personalităţii.* Dacă nu contestăm nimănui dreptul la fericire, nu trebue să se interzică de asemeni nimănui putinţa de a se manifesta liber.

Până aici multe din doctrinele ce stau la baza marilor curente sociale contemporane sunt de acord. Divergenţele încep acolo unde e vorpa să se deà o interpretare mai aproape de practică acestui avânt liber al fiecărei personalităţi.

Astfel individualiştii (ca Nietzsche) vor ca, în cadrele societăţilor ce lasă ca lupta pentru traiu şi binefăcătoarea ei urmare, selecţiunea celor superiori, să fie unica lege a existenţei, să se desvolte liber până la deplină eflorescenţă numai acele personalităţi ce sunt ele însăşi creatoare de valori, supraoameni, eroi; mulţimea stupidă, alcătuită din „fabricaţiunile industriale ale naturei" trebue să fie doar materialul brut, forţa oarbă ce să servească docilă creatorilor de valori. Democraţia, fie mai înaintată, fie mai puţin înaintată, pune două condiţii fundamentale pentru realizarea aceluiaş liber avânt: în primul loc *egalizarea condiţiunilor de manifestare* în toate ramurile şi prin toate mijloacele a activităţei omeneşti, astfel încât toţi fiind puşi în aceleaş condiţiuni, să-şi poată evidenţă fiecare valoarea intrinsecă a propriei sale individualităţi, care, ne mai fiind împiedicată de inegalităţi externe, provenite din organizarea juridică şi economică a societăţii actuale, să-şi realizeze toată capacitatea de acţiune, dăruită în mod primitiv de natură; în al doilea loc *abolirea tuturor distincţiunilor colective,* care menţin *a priori* într'o inferioritate dăunătoare pe indivizii unor categorii sociale în faţa altora; lăsând la o parte orice distincţiuni colective, nu avem înainte-ne decât presupuse egale unităţi sociale, a căror activitate liberă va aveà să facă dovada, fără vre-o decretare anterioară, a propriei lor valori intime[1]).

In cadrul acestor două condiţiuni democraţiile pot varià în concepţii şi măsuri practice de realizare dela democraţia-conservatoare până la social-democraţia din extrema stângă.

In fine anarchismul, doctrina libertară, cuprinde aceiaş parte critică la adresa actualei organizări sociale, dar în partea sa constructivă se opreşte la o simplă negaţiune. Instituţiunile juridice actuale sunt o constrângere, o sclavie deghizată, pentru individ, căci pe lângă că nu sunt egalitare decât în formă (când sunt şi aşà) ele mai închid încă activitatea personală a fiecăruia într'o reţea—guvern, coduri de legi, presiune morală şi forţă de constrângere brutală—care îi stânjeneşte liberul avânt, o comprimă, o diformează, îi creiază necesităţi artificiale, o falşifică şi face, în cele din urmă, cu neputinţă fericirea pentru imensa majoritate a semenilor noştri. Organizarea economică actuală creiază un mic număr de mulţumiţi —şi aceia încă sclavi ai societăţii—cu preţul suferinţei continue a celorlalte sute de mii de muncitori şi de lipsiţi, care îşi cheltuesc viaţa aproape fără să poată

1) Vezi Bouglé, *Les idées égalitaires,* Paris, Alcan, 1909.

ridică ochii către cer, aproape fără să-şi dea seamă de o posibilă fericire pentru toţi. Însăşi organizarea sufletească a membrilor societăţei actuale este falşificată, este monstruoasă din cauza celor două ordine de constrângeri de mai sus, în aşà fel încât toţi primesc fără să cârtească jugul şi mînciuna ce li se impun şi ajung chiar, printr'o stranie amăgire, să considere drept unice forme cu putinţă pe cele actuale cu tot cortejul lor de suferinţi.

In acest cadru dreptul fiecăruia la fericire este iluzoriu pentrucă constrângerea generală la care e supus îi încătuşează libera desvoltare şi-i face absolut inaccesibil, himeric acest scop final al existenţii, altfel fără de înţeles.

E deci nevoie în primul loc de o operă negativă de distrucţie în fapt, corespunzând criticei în teorie. Această operă negativă este dărâmarea a tot ce există ca instituţiune socială—şi, pentrucă actualii muritori se încăpăţânează în a vieţui totuşi cu aceste instituţiuni, dărâmarea trebue să fie violentă, prin orice mijloace— pentru ca din ruinele monstruoase ale vremilor de astăzi să se închege instituţiile purtătoare de libertate şi fericire ale vremilor ce vor veni. Nici o constrângere nu va domni atunci; ci din jocul liber al individualităţilor, din avântul neîncătuşat al fiecărei personalităţi se vor naşte raporturi noi, inconstante, nesancţionate, absolut voluntare, ce nu vor fi o piedică pentru nimeni. In partea constructivă, în reprezentarea posibilei societăţi viitoare, suntem mult mai lipsiţi de amănunte, plutim în generalităţi. Aici se aplică perfect principiul hegelian: „tot ce e real e raţional" pentrucă realitatea actuală poate fi explicată, raţionată, mai ales pe cale istorică; pe când societatea viitoare, visată de ideologi, deşi raţională, este cu neputinţă de reprezentat în mod clar, de realizat în imagine măcar, ci trebue să ne mulţumim a o cuprinde în concepte generale şi prin aceasta destul de imprecise.

Totuşi putem distinge două mari curente în anarchismul secolului al XIX-lea, în ce priveşte perspectiva societăţii viitoare. Unul reprezentat mai ales prin Proudhon,[1]) s'ar puteà numì anarchism individualist pentrucă preconizează absoluta libertate a contractelor şi nici o constrângere pentru aplicarea lor; altul reprezentat prin Bakunin şi mai ales prin Petre Kropotkin,[2]) şi pe care l'am puteà numì anarchism comunist, pentrucă preconizează absoluta comunitate a tuturor bunurilor omeneşti, şi repartizarea lor în urma participării fiecărui asociat la munca socială. Şi o teorie şi cealaltă cere însă desfiinţarea Statului şi dreptului coercitiv şi întronarea absolutei libertăţi de a contractà, fie cu semenii săi fie cu societatea însăşi.

In faţa acestei construcţii teoretice de morală libertară două obiecţiuni fundamentale se prezintă. Una ne reaminteşte critica făcută ideologiei lui Rousseau, care credeà de asemeni că odată ce vor fi distruse toate stavilele puse desvoltării naturale a omului de către societate, oamenii se vor reîntoarce la vremile de altă dată şi în deplina lor libertate nu vor puteà fi decât fericiţi; vorbesc bineînţeles de Rousseau negativ din *Origines de l'inégalité parmi les hommes* şi nu de cel constructiv din *le Contract social.*

Este oare omul atât de bun din natură, încât odată scos din lanţurile dreptului, moralei şi diviziunii travaliului social să nu vrea şi să nu facă decât binele pentru aproapele său? Iată ce nu putem şti, în definitiv, pentrucă n'am întâlnit nicăirea indivizi în afară de influenţele sociale şi din rarile cazuri cunoscute de izolare completă nu putem aflà decât că opera acestei izolări a fost o completă degradare a regelui creaţiunei, transformat într'o bestie stupidă, chiar faţă de mamiferele superioare. Ceia ce ştim însă este că în trecut, într'o anumită epocă, ipotetică în adevăr, dar de aşà natură încât se impune spiritului nostru o societate libertară, anterioară oricăror rudimente de drept şi morală, a existat, o societate în care jocul liber al individualităţilor nu erà stăvilit de nimic şi pe care nu ne-o putem imaginà altfel de cât ca dominată de brutalitatea celui mai tare din punct de vedere fizic şi asigurând, prin urmare, cel mult buna stare dubioasă a câtorva în defavorul celor mulţi. Şi, ca dovadă că e aşà, este că dreptul şi Morala, ce s'au constituit apoi, au avut de scop să consfinţească firesc dreptul celui mai tare—şi în această privinţă anarchiştii au perfectă dreptate—şi pe de altă parte să asigure conservarea celui mai slab astfel încât, urmând evoluţia, ajungem la actualele Drepturi şi Morale ce tind la asigurarea bunei stări a tuturora. Dacă libertatea primei stări ar fi fost fericire, atunci nu putem concepe pentru ce această fericire a fost sacrificată dorinţei de a se supune jugului social. Realizarea doctrinei anarchiste ne-ar întoarce deci la brutalitatea primitivă din care atâţia secoli de civilizaţie abià ne-au depărtat.

Actualele mijloace întrebuinţate de anarchişti pentru dărâmarea societăţii actuale şi întemeiarea fericirii viitoare ne dovedesc cam de ce arme de luptă s'ar uzà în societatea visată de ei, când conflicte individuale s'ar ivì din dorinţa de posesiune a aceluiaş bun.....

A doua obiecţiune este de ordin sociologic. Intreaga desvoltare a societăţilor omeneşti ne arată că ea s'a făcut în sensul unei din ce în ce mai vaste diviziuni a travaliului social, a cărui urmare este o interdependenţă din ce în ce mai puternică a unităţilor şi categoriilor sociale, astfel că legăturile dintre ele se osifică devenind foarte buţin elastice, şi întregul sistem social ajunge în categoria sistemelor rigide din mecanică.[1])

Pe de latà parte, concomitent cu acest proces, s'a făcut un altul de complicaţiune a societăţei, a-

1) V. Basch, *L'Anarchisme individualiste, Stirner.*
2) P. Kropotkin, *L'anarchie,* sa philosophie, son idéal. *La conquête du pain,* Paris, Stock éditeur.

1) Vezi Sp. C. Haret, *Mécanique sociale,* Paris, Gauthier-Villars, 1911.

dică de creştere a participării fiecărui individ la cât mai multe cercuri sociale diferite. Acestei complicaţiuni externe i-a urmat o complicaţiune psichică, internă, de aşà natură că personalităţile au devenit mai multi-laterale, mai complexe, mai vaste, şi prin urmare prezintând o mai mare capacitate de a se desvoltà liber încât mai multe direcţiuni. Liberul lor avânt a primit un puternic impuls din acest progres de complicaţiune socială. In fine uimitorul progres al tehnicei de producţiune a uşurat într'un mod incontestabil în decursul timpului partea de muncă a fiecărui muncitor şi prin aceasta i-a lăsat o mai largă posibilitate de a se desvoltà liber în alte direcţiuni pentru a-şi mulţumì toate cerinţele pe care spiritul său, din ce în ce mai complex, le poate aveà. Nimic nu ne împiedică să credem că într'un viitor oarecare progresele ştiinţei, şi ale maşinismului nu vor realizà acel minim de muncă pe care abià îndrăznesc să-l visèze revendicatorii drepturilor muncitorimei actuale. Legi democratice vor stăvilì rapacitatea capitalismului actual, care singur, după socialişti, împinge la exterminarea muncitorimii. Inceputurile se şi văd în Franţa burgheză actuală.

In faţa acestor adevăruri anarchismul nu se poate susţine. Căci, dacă societăţile devin din ce în ce mai rigide, nici o revoluţie nu le mai puteà sguduì, răsturnà definitiv din temeliile lor şi idealul anarhist, atât de vrednic de milă în încercările sporadice actuale de a se actualizà, se va lovì de o opoziţie inexpugnabilă. Şi apoi, dacă complicaţia societăţilor actuale ajută desvoltarea şi extinderea personalităţilor şi dacă technica actuală le dă o posibilitate din ce în ce mai mare de a-şi luà deplin avânt, cum s'ar puteà renunţà la aceste mijloace sigure, reale, pentru ajungerea unui ideal pe care îl primim în principiu cu toţii şi cum am puteà adoptà alte mijloace utopice, brutale, nesigure şi inumane? Dar, dacă primim complicaţia societăţilor actuale şi technica lor de producţiune, trebuie să primim şi un Drept şi o Morală, care în mod necesar le sunt inerente şi fără de care raporturi de conlucrare în diviziunea travaliului social nu se pot concepe. Şi pe această cale ajungem din nou la aceiaş concluzie ca şi mai sus, că anarchismul îşi pune un ideal în contradicţie cu mijloacele preconizate pentru a-l realizà. Abolirea oricărei instituţii, oricărui Drept şi oricărei Morale nu se poate acordà cu visatul liber avânt al personalităţilor omeneşti.

In definitiv anarchismul face parte din acele noi curente de reconstruire morală, apărute în urma iremediabilei slăbiri a autorităţei religiunilor, vrând să înlocuiască pierdutul ideal cu un altul nou, în mai strâns acord cu noile cuceriri ale spiritului secolilor din urmă.

Din acest punct de vedere el este o urmare necesară a primelor încercări isbutite către mai multă libertate şi mai multă egalitate, care au inspirat naturilor imaginative şi generalizatoare idealul unei societăţi în care realizarea celor două cerinţe de mai sus să fie desăvârşită.

Idealul e seducător; însă nu numai idealul unora e unic factor de evoluţie a societăţilor; mai sunt încă fundamentale condiţiuni ale formelor sociale şi ale raporturilor economice, care pun deocamdată piedeci de netrecut emancipării absolute visate de anarhism. El poate cel mult, ca factor ideologic şi întru cât e în direcţia evoluţiei sociale, să precizeze şi să excite uneori tendinţele acestei evoluţiuni. Să se realizeze? Poate, când oamenii nu vor mai fi oameni şi societatea nu va mai fi o legătură între ei.

Până atunci putem spune despre idealul anarchist, ceia ce spuneà Rousseau despre societatea construită de el, că „e potrivită pentru zeii impecabili şi nu pentru muritorii imperfecţi şi veşnic supuşi la rătăciri".

Const. Sp. Hasnaş.

CARŢI NOI

INFLUENŢA CULTUREI GERMANE ÎNTRE ROMÂNI

— Cu prilejul cărţii d-lui Emil Fischer *) —

I

Am înaintea mea o carte voluminoasă (p. 398), care făgăduesţe să desluşească problema: *Activitatea culturală a Germanilor între Români.* Grea sarcină a luat asupra sa autorul, cu atât mai grea, cu cât mulţi bărbaţi de seamă s'au mai îndeletnicit cu aceiaşi problemă: *Paul Hunfalvy* în câtevà rânduri vorbeşte despre Saşi şi influenţa lor asupra popoarelor conlocuitoare, mai ales în studiile: *Excursie în Ardeal* (în revista „Budapesti Szemle", vol. 49. anul 1887) şi *Die Landesnamen Siebenbürgens* (în revista „Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landesrunde, X. 1887, no. 4 şi 5); *Fr. Kaindl* în *Geschichte der Deutschen in den Karpathenländern* (2 volume, Gotha, 1907) [1]), apoi *Dr. G. Kisch* în mai multe lucrări foarte bune. Păcat numai că în timpul din urmă fantazia l'a răpit, să caute numiri greceşti vechi de localităţi în Ardeal. D-l *Dr. O. Asboth* în revista „Nyelotudomany" (fasc. 2. anul 1910), îl critică aspru pentru rătăcirile sale. Interesant şi instructiv este şi studiul lui *A. Schullerus: Filologia şi istoria colonizărilor, mai ales cu privire la colonizarea Saşilor din Ardeal* (în „Nyelotudomany", vol. I. 1906).

Dintre ai noştri amintim studiile d-lor *J. Bogdan, N. Iorga, Radu Rosetti,* etc., şi în ce priveşte influenţa noastră asupra limbii săseşti, studiul d-lui *Em. Grigorovitza: Rumänische Elemente und Einflüsse in der Sprache der Siebenbürger Deutschen* (în „Zeitschrift für hochdeutsche Grundarten", 1901). O lucrare cam greşită, unde găseşti cuvinte aşà zise să-

*) Die Kulturarbeit des Deutschtums in Rumänien, (Sibiu, 1911).

1) Cfr. darea de seamă a d-lui *I. Bogdan* în „Convorbiri Literare" (XLI, p. 1169).

seşti, cari însă nu trăesc de loc în limba Saşilor. Se vede că d-l Grigorovitza nu cunoaşte dialectul săsesc, ceea ce, cred, ar fi indispensabil, scriind despre influenţa limbii române asupra celei săseşti. Cu atât mai perfectă şi scrisă cu cunoştinţe solide e teza de doctorat a fostului meu elev, un Sas din Ardeal, *Ion Breundörfer* (ştie binişor şi româneşte): *Elemente române în limba saşilor din Ardeal* (Budapesta, 1902). Teza de doctorat a d-lui *J. Borcia: Deutsche Sprach-elemente im Rumänischen* (Zehnter Jahresbericht der Instituts für rumänische Sprache", Leipzig, 1904) şi cartea d-lui *S. C. Mândrescu: Influenţa culturală germană asupra noastră* (Iaşi, 1904) sunt lucrări scrise cu multă critică şi cunoştinţe speciale, au însă un cusur comun: nu sunt grupate elementele nemţeşti după provenienţa lor. Anume, noi avem împrumutări germane: 1) luate dela Saşi (aceste sunt cele mai vechi), 2) luate dela Şvabii din Banat, 3) cuvinte intrate din limba nemţească vorbită la noi în Ungaria: dialectul austro-bavarez (acestui grup aparţine mai ales terminologia unor meserii), plus influenţa limbii literare germane. Las' că n'au observat ambii şi unele fenomene fonetice însemnate, bunăoară: dialectul săsesc nu cunoaşte sunetul *s* la începutul cuvintelor (toate cuvintele ce se încep cu *s* sunt streine), iar grupul *hs* trece totdeauna în *s*. Forma „Sachse" deci ar trebuì să sune: *zuss*, iar „sächsisch" *zissss*. Cuvintele „Saks" şi „saksss" sunt prin urmare împrumutări în limba Saşilor. In dialectul săsesc vorbele streine ce se încep cu un *s* trec, fără excepţie, în *ts:* ung. szekely — *tsoeksl;* ung. szajko — *tsaiku;* lat. Servatius — *Tservss*, etc. Cunoscând acest fenomen, uşor vom deosebì obârşia lui *sarcă* şi *ţarcă* din limba noastră: *sarcă* e din ungureşte, iar cu forma *ţarcă* avem cuvântul din dialectul săsesc. Trebue să mai insist, la acest fenomen, ca să arăt greşala făcută de un istoric al nostru, de repausatul *Gr. Tocilescu*, neavând pregătiri suficiente filologice. In *Analele Academiei* (Seria II. tom. XXIV. pe anul 1901—1902) cetesc raportul lui Tocilescu asupra numelui *Sibiiu:* „Chybinium, Cibinium, Scibinium este un termen românesc latinizat". Cunoscând fenomenul amintit: în dialectul săsesc vorbele streine ce se încep cu un *s* trec până într'una în *ts*,—nu vom mai grăì „despre un termen românesc *latinizat*", căci forma *Cibinium* (ceteşte *Tsi*binium) din documente e cuvântul *Sibin* (azi: *Sibiiu; n — i)* trecut prin fonetica săsească (cfr. şi numele râuleţului *Tsi*bin, în săseşte *Tsa*ben) [1]).

Iată o dovadă: câtă pricepere se cere la explicarea numirilor de localităţi şi câte fineţe are să observe scrutătorul. Trebue să ia în socoteală configuraţiile etnice, istoria unei toponomii şi forma ei cea mai veche cunoscută din diplome ori alte izvoare.[1]) Mai ales până ce nu va apare vocabularul dialectului săsesc (tipărirea lui e în curs), o lucrare desăvârşită pentru stabilirea influenţii reciproce româno-săseşti, se face anevoios.

Literatura înşirată deşteaptă în cetitor cerinţe mai mari faţă de cartea d-lui Fischer, ca să scoată criterii şi adevăruri noi ce lipsesc în munca care a precedat-o. Cu interes viu ne-am apucat deci de cetirea cărţii, am studiat-o amănunţit, şi când am mântuit, ne-am despărţit de ea cu convingerea că problema propusă a deslegat-o mulţumitor. Un popor întreg ne înfăţişează autorul pe paginile cărţii sale, un popor care se mişcă şi vorbeşte; îl vedem din timpul când se iveşte pe scena istoriei poporului român şi maghiar, îl vedem în cursul veacurilor, apropiindu-se de timpul de azi, până când tabloul se contopeşte cu împrejurările vremurilor noastre. Problema e tratată cu multă cunoştinţă, cu multă dragoste şi căldură: aş puteà spune că aproape întreaga chestie e clarificată.

II

Scoşi de Biseni odată din Lebedia, apoi în tovărăşie cu Bulgarii din Atelcuzu,—Ungurii prigoniţi fugeau tot înainte ca fiara urmărită de copoi. Aşà numitele „răsboaie de jaf" erau încercări, ca să ajungă mereu înainte spre apus. Şi Goţii, după ce nu mai găseau de mâncare în Panonia, porneau spre visul tuturor popoarelor migrătoare, spre Italia, unde e bogăţie şi belşug. Aşà le erà scris Ungurilor să capete o bătaie zdravănă şi să fie înfrânte, la Augsburg şi Merseburg, cetele lor, avangardele care umblau să afle pământ priincios pentru un popas în depărtatul apus. Norocul lor, căci de nu o păţeau, i-ar fi ajuns soarta Vandalilor: Ungurii s'ar fi oprit poate pe malurile Seinei or în Hispania. Imprejurări fatale i-au silit să steà locului dincolo de Dunăre (Panonia), şi numai după ce s'au închegat ca stat, după formele apusene, şi ca naţiune, primind creştinismul apusean, se încumetară să se lăţească spre răsărit, unde locuiau duşmanii lor nemiloşi: Bisenii şi semiţiile turanice supuse lor. Şi se întâmplă un fenomen de tot ciudat, că ungurimea, poporul abià creştinat, păşeşte acum în răsărit ca reprezentantul religiei romane şi al culturii apusene. Şi îl vedem acum răspândind legea lui Hristos, în forma ei apuseană, nu numai între păgâni ci şi între schismatici, care sunt poporul ortodox român şi Bulgarii. Pe vremea lui *Ştefan cel sfânt* Ungurii nu cuceresc încă Ardealul, abià stăpânesc valea Mureşului, a Crişurilor, Someşului şi ocnele de sare dela Turda. Numai după ce *Ladislau cel sfânt* nimiceşte cetele răslete ale semiţiilor turco-tatare, ajung stăpâni asupra Ardealului. Atunci îşi trimit

1) Imi iau voie să recomand în atenţia d-lui Fischer, care pregăteşte, ca urmare a lucrării de faţă, şi un studiu despre elementele germane în limba română, cartea lui *Lumtzer-Melich:* Deutsche Ortsnamen und Lehnwörter des ungarischen Sprachsheatzes (Innsbruch, 1900), şi mai ales broşura lui *J. Melich*, apărută în ediţia Academiei maghiare: *Din care dialect sunt luate împrumuturile nemţeşti ale limbii maghiare* (Budapesta, 1900).

1) Şi azi pentru studiarea toponomiei Ardealului cel mai preţios izvor e cartea lui *L. J. Marienburg:* Geographie des Grossfürstenthums Siebenbürgen (Sibiu, 1813).

plăieşii acolo şi colonizează pe Secui, care se rup din trunchiul ungurimei după ce se înrădăcinase creştinismul cu desăvârşire între Unguri. Secuii adică au aceleaşi elemente slave ca întreaga limbă maghiară, *aceiaşi terminologie creştină slavă* şi aceleaşi elemente nemţeşti, luate din dialectul austro-bavarez. Secuii n'au măcar un singur element nou slav şi nu cunosc cuvinte bulgăreşti de cari a împrumutat limba română. In limba Secuilor nu găseşti elemente din dialectul bulgar răsăritean (din dialectul acesta am împrumutat numai noi), dovadă că Secuii la venirea lor n'au mai dat de Bulgari în Ardeal. Bulgarii de aici erau dejà românizaţi ori bilingvi, căci limba română păstrează toponomia slavă, pe când Secuii şi Saşii în mare parte o traduc.

Ştefan cel sfânt în poveţele date fiului său *Emeric* zice: *regnum unius lingvae fragile et imbecille est.* Tâlcuirea acestor cuvinte e următoarea: autoritatea şi puterea regelui pe timpul lui Ştefan faţă de atotputernicile căpetenii ale seminţiilor ungureşti, e foarte slabă: regele e un fel de primus inter pares. Ca să-şi ridice deci autoritatea şi să găsească ajutoare sigure, pe care să se poată rezimà în timp de revoltă, ce se întâmplà destul de des, sfătueşte pe fiul său: să cheme streinii, să le deà pământ, alodii şi privilegii, căci aceşti străini, obligaţi regelui, îl vor ajutà pe vreme de năpastă când se clătină tronul. Şi e semnificativ, că *Gyécse* (Ghece), când colonizează pe Saşi în Ardeal, îi pune acolo nu numai pentrucă răsăritul Ungariei e „terra deserta", ci pentrucă la hotarele ei stau groasnicii Biseni. Faţă de aceştia trebuesc ridicate oraşe şi e nevoie să se poarte luptă după cum fac apusenii, pentru care lucru însă Ungurii încă nu sunt destoinici. Bine înţeles, pământ de colonişti erà destul în Ungaria şi de braţe de muncă încă erà nevoie. Dar mai mare nevoie erà de luptători apuseni şi de oraşele lor întărite împotriva Bisenilor şi tovarăşilor lor care mereu neliniştеau hotarele. Regele aveà nevoie de ei şi împotriva puternicilor oligarhi, în ochii cărora stăpânirea regelui erà numai un simbol. Aşà trebue să explicăm momentele sociale ca să înţelegem privilegiile ne mai pomenite de care s'au bucurat Saşii.

D-l Fischer, după ce vorbeşte în general despre obârşia Saşilor, înşiră diplomele şi privilegiile date lor, după cum învaţă cercetările moderne. Numai atâta trebue să notez că oraşul *Sătmar* e fondat de Nemţi (i se cunoaşte trecutul foarte temeinic), şi totuşi autorul zice: „*satu mare*, d. h. (rum.) grosses Dorf" (p. 9). Aşà fel de filologie făceau numai latinizatorii noştri şi în urma lor d-l *Iorga* (Cfr. *Studii şi Documente*, IV. Prefaţa, p. XIV. şi vol. XI. III). Când s'a întemeiat oraşul, nici pomină nu erà de Români în acele locuri. Numele oraşului în diplome e scris „Sacmar".

Nu e aici locul ca să înşir greşelile comise împotriva filologiei de d-l Fischer (ar trebuì să arat că d-sa e foarte slab în meseria asta, totuşi amintesc că aşà numitele gotisme în limba română sunt o chestie ce-şi aşteaptă încă meşterul. D-l Fischer înşiră câtevà gotisme la noi, dar aceste cuvinte au intrat în mare parte prin mijlocirea Bulgarilor. Mulţi au greşit şi vor mai greşì pe panta asta. (Cfr. *Kuhn:* Zeitschrift, XXXIX 3, apoi: Iud. Forschungen. Festschrift für *Karl Brugmann*, II. 203. 523). Nici cu limba maghiară nu-i destul de familiarizat, pare-mise, autorul, căci cetesc pe p. 91 „honni (sic!) árka" (Heimatsgraben); un nonsens în ungureşte. Corect e „homàrka" (Sandgraben).

Nu sunt eu chemat să reflectez la părerile politice ale d-lui Fischer şi nici poziţia mea de funcţionar al statului nu-mi dă voie să mă amestec în chestiile naţionale ale Saşilor. Mi-e jale însă de acest popor frumos, care atâtea veacuri de-arândul ne-a fost meşterul pe terenul cultural şi economic, când îl văd că se zbate între ciocan şi nicovală. Pe de o parte îi slăbeşte statul, pe de altă parte îi toceşte viaţa, încât românizarea lor e numai chestie de timp. Ideile mari democratice care încă nainte cu zece ani băteau cu smerenie la poarta stăpânirii ca să cerşească ascultare, astăzi întocmai ca un tânăr uriaş, fac ţandără orice piedică li s'ar ivì. Pentru noi ele sunt unica mântuire, pentru Saşi osânda de moarte. Pe noi starea de iobăgie ne-a întremat şi ne-a făcut vajnici să îndurăm povara suferinţelor, pe Saşi i-au mâncat privilegiile, căci fără ele n'au vlagă şi viaţă. Şi-au trăit traiul, şi-au mâncat mălaiul. O vor păţì cum au păţit Sârbii, care, ne mai având privilegii, au devenit o noţiune etnografică şi azi-mâine se sting.

Cum cunosc însă destul de bine împrejurările dela noi din Ungaria, mă încumet să spun că Ungurilor le-ar venì bine la socoteală dacă toţi Saşii s'ar contopì în massa românească. Că neamul românesc ar creşte cu 200.000 de suflete, pentru ei nu-i de atâta importanţă ca zarva ce o produc astăzi Saşii în presa din Germania cu veşnicile lor plângeri. De odată cu contopirea lor ar încetà 200.000 de „Schmerzenschreien aus Ungarn".

Dr. Gheorghe Alexici
Profesor la Universitatea din Budapesta.

ŞCOLARE

CONFERINŢELE DIDACTICE ALE INSTITUTORILOR ŞI INVĂŢĂTORILOR

Conducătorii învăţământului spun că şcoala noastră primară a făcut un progres mare, şi ca organizare, şi ca pregătire a corpului învăţătoresc. Meritul acestui progres şi-l însuşesc numai câtivà care au avut ocaziunea, ca pedagogi oficiali, să lucreze la alcătuirea legilor, regulamentelor, programelor şi povăţuitoarelor didactice, date spre executare corpului învăţătoresc. In al doilea rând şi-l însuşesc pedagogii şcoalelor normale în ceea ce priveşte pregătirea profesională. Şi unii şi alţii au introdus în şcoala noastră tot formalismul pedagogiei.

Când este ştiut că numai psihologia dă lumină principiilor fundamentale ale pedagogiei, se pune întrebarea, dacă conducătorii educaţiei, odată cu formalismul, au introdus în corpul nostru didactic şi spiritul pedagogiei, adică acel principiu care luminează în fiecare învăţător conştiinţa sa pedagogică. Cu alte cuvinte se pune întrebarea, dacă institutorii şi învăţătorii noştri sunt îndrumaţi către perfecţionarea artei educative, dacă sunt familiarizaţi cu principiile psihologice neapărat trebuincioase pentru cunoaşterea mecanismului sufletesc al copilului şi felului său de funcţionare.

Din acest punct de vedere, urmărirea manifestărilor corpului didactic devine foarte interesantă pentru constatarea progresului.

Conferenţele generale didactice, care se ţin în fiecare an, în vacanţa Paştelui, ne dau măsura acestor îndrumări. In aceste conferenţe învăţătorul face lecţiuni practice; face critica metoadelor lecţiunilor; discută chestiuni de pedagogie şi psihologie; aici îşi arată nivelul învăţăturii şi deprinderilor sale; aici se vede cum îşi potriveşte felinarul cu care îşi luminează munca pentru perfecţionarea artei sale profesionale, cum este pătruns de spiritul pedagogic.

Este just că învăţământul nostru primar are o organizaţie exterioară perfecţionată. Legile, regulamentele, programele, metodicele speciale şi povăţuitoarele oficiale îi prescriu un formalism foarte bogat pentru regularea activităţii sale şcolară şi extraşcolară. Felinarul însă, cu care învăţătorul luminează calea trecerii acestei bogate şi perfecţionate organizaţii exterioare, în sufletul copilului nu este bine şi suficient orientat. Spiritul pedagogic şi formalismul pedagogic stau într'un raport foarte slab. Această impresie îţi lasă conferenţele didactice.

Această lacună în arta profesională este transmisă corpului didactic primar de către pedagogii noştri oficiali, stăpâniţi de obiceiul de a studiă orice chestiune de educaţie numai după cărţi streine şi de a nu ţine de loc în seamă observaţia şi experienţa proprie. La noi nu este vorba de a luă o idee, o metodă, din streinătate, de a o experimentă în practica noastră şi de a-i arătă părţile bune după studiul experimental. Pedagogii noştri se simt foarte comod de a luă tot ce citesc prin cărţile streine şi de a le introduce în regulamente şi programe, fără cunoştinţa urmărilor practice.

Un exemplu caracteristic, între multe altele, ni-l dă un şir de articole care se publică în *„Convorbiri Literare"* despre *Şcoalele Normale*. In cel care se face critica programei de limba română (No: 3 din 1911) se dovedesc lipsurile şi întocmirile cele rele ale programei şcoalelor noastre normale, cu ideile scriitorilor germani: *R. Sieber, Severin Rüttgers, R. Hildebrand, Dr. Richard Lange, M. Kleinschmidt, Dr. Paul Barth, Alfred M. Schmidt, Otto Gerstenhauer, B. v. Münchhausen.*

De asemenea, un fost inspector al învăţământului primar a desvoltat într'un articol necesitatea de a introduce *„Cultura Sentimentului Milei"* în şcoalele primare (Revista Generală a Invăţământului No. 1 din 1905), căutându-i înţelesul acestui sentiment la: „Schopenhauriştî", „Descartes", „Bossuet", „La Rochefoucauld", „Victor Hugo", „Vauvernagues", „Thomas", „La Fontaine", „Alfred Musset", ca să dovedească că mila isvorăşte din sensibilitate şi imaginaţie şi că de acî trebue să înceapă în şcoală cultura milei.

Personalitatea pedagogului nostru este astfel cu totul copleşită de lista erudiţiei cu care se prezintă conducătorul corpului didactic.

Acest obiceiu s'a întins şi la institutorii şi la învăţătorii cari caută să prezinte corpului didactic modele de lecţii sau de disertaţiuni pedagogice. Astfel lecţiunile practice care se hotărăsc să se ţie la conferenţe, se pregătesc cu mult înainte după diferite cărţi de metodică. In aceste lecţiuni nu-l preocupă atât principiul simplu şi frumos de a pune subiectul lecţiunei noi în legătură cu cunoştinţele asemănătoare pe care le are copilul mai din nainte în mintea sa, cât îl preocupă un ceremonial de trepte formale care îngreuiază şi întunecă legătura dintre lecţiunea nouă şi câmpul conştiinţei copilului. Dacă se întâmplă ca cel desemnat mai înainte să nu poată face lecţiunea şi să se delege altul, cu o jumătate de oră sau cu o oră înainte, cea dintâi observaţiune pe care acesta din urmă şi-o face singur la critica lecţiunei, este cererea indulgenţii că n'a avut timp să-şi prepare lecţiunea, adică să consulte cărţi pentru aranjamentul formal şi bogat al lecţiunei.

De aceia lecţiunile practice sunt artificiale şi cu totul departe de lecţiunile pe care le face de obiceiu în clasa sa. Tactul propriu pedagogic, destoinicia căpătată de fiecare din deprinderea ce şi-a formăt prin înlăturarea dificultăţilor ce a întâmpinat în experienţa sa didactică, nu se pune în evidenţă, pentrucă la noi este obiceiul de a se pune preţ pe învăţătura teoretică a metodelor şi de a nu se pune nici un preţ pe învăţătura din experienţa proprie.

Disertaţiunile pedagogice—cum au fost cele din anul trecut despre educaţia inteligenţii şi cele din anul acesta despre educaţia voinţei—nu sunt o expunere clară, pe înţelesul tuturor, potrivită chestiunilor bine pricepute şi asimilate de conferenţiar.

Este şi acî tot obiceiul de a se adunà de prin cărţi, de a se înşirà palid şi fără înţeles, teorii şi nume de autori streini. Ca probă că ele nu produc nici un efect, nici o reacţiune folositoare, e faptul că li se dă foarte puţină atenţiune de către auditori. Când vin chestiunile criticei lecţiunilor sau disertaţiunilor, temperamentul joacă mai mare rol decât logica.

In chipul acesta în conferenţele noastre didactice nu se aprinde lumina pedagogică în mintea marei majorităţi a corpului didactic, pentrucă pedagogii oficiali l'au îndrumat pe dascăl să nu înveţe nimic din propria lui experienţă. Se discută educaţia inteligenţii şi voinţei şi se lasă învălit de un mister nepătruns actul intelectual şi voluntar.

Cauza acestei părți greșite din îndrumarea corpului nostru didactic trebue căutată în faptul că conducătorii sunt foarte puțin familiarizați cu elementele generale ale psihologiei copilului. Dânșii cred că învățătorul în școală poate să lucreze cu ușurință și cu succes numai cu ceea ce i se dă în programe, instrucțiuni și povățuitoare oficiale, fără să aibă nevoe de lumina psihologiei. De aceia se dă o mare întindere comunicării teoriilor pedagogice și aproape nici o atențiune comunicării cunoștințelor precise ale mecanismului sufletesc al copilului și ale felului său de funcționare. Și cu astfel de îndrumare este explicabil ca dascălii noștri să nu caute în psihologie lumină pentru principiile fundamentale ale pedagogiei.

O asemenea îndrumare explică iarăși faptul că la noi nu se găsește cu cale ca să se recurgă la psihologii competenți, la oamenii cu prestigiu științific în pedagogie—de cari avem ca să lămurească corpului didactic elementele psihologiei necesare, fie prin conferențe, fie prin broșuri scrise pentru corpul didactic. Se găsește însă cu cale ca să se trimeată la conferențe câte un domn avocat spre a explică învățătorilor legile agrare alcătuite de guvern, ca și când cele psihologice n'ar mai aveà nevoe de lămuriri și n'ar trebuì să ocupe locul întâi în atențiunea învățătorului. Când lipsesc acești conferențiari de legi agrare, locul de distincțiune îl ocupă discursul d-lui Prefect ori Primar, care de regulă are o temă mai mult politică decât de interes școlar. Raportul dintre psihologie și pedagogie nu este bine înțeles de aceia nu se lucrează în conferențe pentru desvoltarea lui.

Celor cari dau o astfel de îndrumare corpului nostru învățătoresc, le atragem atențiunea asupra următorului fapt, bun de pus în practică și de ai noștri. Celebrul psiholog *William James* a scris pentru institutorii din America, probabil după dorința lor, o broșură întitulată: *Convorbiri Pedagogice* în care le-a expus și le-a explicat elementele psihologiei, neapărat trebuincioase oricărui învățător. Cel dintâi capitol începe tocmai cu chestiunea cea mai ignorată de pedagogii noștri oficiali, cu raportul dintre psihologie și arta educațiunei. **Psihologia,** ca orice știință ne ajută *„să ne observăm când greșim, să ne oprim când am luat-o rău, fie în cugetare fie în purtare. Științele ne permit să ne criticăm pe noi înși-ne în cunoștință de cauză, când ne înșelăm. O știință delimitează spațiul în care trebue puse regulele unei arte, fixează legile pe care un artist nu trebue să le calce; dar lasă talentului lui personal grija de a ști ceea ce trebue să introducă în aceste țărmuriri".*

„Arta educatiunei *se câștigă în clasă, printr'un fel de intuiție și prin observarea simpatică a faptelor și a datelor realității, și, când omul de artă este deopotrivă și psiholog, cum s'a întâmplat cu Herbart, pedagogia și psihologia merg mână în mână". „O metodă educativă trebue deci să fie de acord cu psihologia". „Numai dacă suntem psihologi vom cunoaște mai dinnainte defectuositatea metodelor. Psihologia noastră ne va păzì de greșeli și ne va permite să ne reprezentăm mai exact scopul ce trebue atins".*

După ce stabilește acest raport, celebrul psiholog lămurește corpului didactic chestiunile: *Conștiință, copilul organism activ, educațiunea și conduita, necesitatea reacțiunilor, reacțiunile înnăscute și reacțiunile dobândite, reacțiunile instinctive, legile deprinderii, asociațiunea ideilor, interesul, atențiunea, memoria, achiziționea ideilor, apercepțiunea* și *voința.*

Cine le studiază cu atențiune își dă seamă că fără ele nu se poate pătrunde în sufletul copilului, nu-și poate un educator perfecționà arta sa profesională, ori câte circulări, metodice speciale și povățuitoare se vor scrì pentru el de către pedagogii oficiali.

In corpul nostru didactic lacuna psihologică este atât de ignorată că pedagogii conducători, cu paradă de erudiție, nu găsesc cu cale să semnaleze corpului didactic câte o carte românească, ce aduce lumină în vre-o chestie de psihologie menită să aducă servicii mari educațiunei. S'a tratat de către d-l Rădulescu-Motru în cartea sa intitulată: *Puterea Sufletească* chestiunea: *Mecanismul actului voluntar și caracterul*, după cele mai noi metode și rezultate ale științei sufletului. Ei bine, anul acesta s'a pus în discuția corpului didactic la conferențe educația voinței. In toate județele s'a tratat chestiunea de către mai mulți dascăli. Nu știu dacă lucrarea d-lui Motru care dă o explicațiune nouă și științifică caracterului, va fi fost recomandată vre-unui învățător sau institutor, sau dacă va fi fost consultată de vre-unul.

Elementele noi aduse în descrierea și explicațiunea mecanismului actului voluntar, a personalității și caracterului sunt de mare importanță pentru orientarea învățătorului în atitudinea sa pedagogică.

Și dacă aceste elemente nu vor fi ajuns la cunoștința învățătorilor noștri este o mare pagubă pentru învățământ.

Ar fi un semn bun dacă în locul discursurilor de polemică politică sau de propagandă electorală ce se obișnuește să se împartă în broșuri prin conferențe, s'ar obișnuì să se împartă învățătorilor broșuri cu explicațiunea noilor metode și a noilor principii ce se experimentează în chestiunea educațiunei.

Aceasta însă depinde în cea mai mare parte de modul cum se orientează conducătorii.

Pană Popescu
Profesor la Liceul din Ploești

BIBLIOGRAFII:

A apărut fasc. I vol. VI din **Studii Filosofice,** organul Societății de Studii Filosofice din București, sub direcțiunea d-lui *C. Rădulescu-Motru,* cu următorul cuprins: V. Ghidionescu: *Pedagogia științifică și noile reforme școlare;* Marin N. Ștefănescu: *Criza logicei;* N. I. *Revista Revistelor.* — De vânzare și la ad-ția revistei noastre. Prețul 1,50

Dem. D. Stoenescu: *„Jurnalul de admitere în principiu a acțiunei de partagiu are caracterul unei hotărâri definitive fiind susceptibil de apel".* Libr. Alcalay, 1911, prețul 1 leu.

Lt. Corciu Ștefan: *Spre oastea nouă.* Tip. „Universala". Buc. 1,50.

Mihail Drăgănescu: *Meditațiuni. Impresii. Nuvele. Știință* Craiova, 1911. Prețul lei 2.50.

LITERATURA

ÎNTR'O CAFENEA

La masa vecină discută doi patrioți. Unul pare mai cuminte, căci e pleșuv, în ochii lui e stins albastrul tinereții și de pe hainele lui vorbește parfumul bătrâneții; al doilea e mai tânăr, are o gură roșie și sănătoasă, în care strălucesc dinți sănătoși, albi și glasul lui e curat, nu tremură în el răguşeala anilor. Patrioții discută—vorbesc de drepturile omenești, și pleșuvul spune mereu, automatic: „patria", „patria" —iar tânărul dă din cap; și vorbește cu gesturi largi, ca un avocat care este convins că pierde procesul.

*

La o altă masă șed doi poeți. Privirea lor e visătoare și părul lor e lung, cravata lor e à la Lavallière și ochii lor sunt moi de lacrămi—beau absint, căci toți poeții beau absint când nu-i sărută Musa—și vorbesc încet, ca două glasuri adânci, care nu cutează să urce la viață. Ei își povestesc durerile intime, unul vorbește de Chopin și celălalt de Watteau—vorbesc de toți poeții mari ai lumei și din fiecare au o rază în suflet—vorbesc cu dispreț de lumea reală, de bursă, de ovreii roșii în ale căror priviri licărește însăși Mammon—și sunt palizi tinerii poeți iar absintul lor are mirosul pătrunzător al beciurilor pariziene.

*

La masa de alături, scrie o scrisoare o femee în negru—ea jelește pe bărbatul ei, ori jelește pe vre-un ofițer. Haina ei e neagră și pe degetele ei are inele masive, în care strălucesc briliantele reci ale bogăției. Parfumul ei e: al vieții, *viorele de Parma*, parfumul acesta îl aflî în buduare, când te înduioșezi în brațe de cocotă—și văduva scrie, scrie și bea lapte alb, căci femeile cernite beau lapte alb și le place pânea neagră, căci după o furtună mare a simțurilor, e atât de bine să bei lapte alb, alb...

*

Doi ofițeri la masa din față. Privirea lor e sătulă, ochii lor nu sunt curioși. Mondirul lor e plin de aur și nasturii lor sunt de argint—beau șampanie și fumează țigări scumpe; nu discută, căci șampania vorbește în ei și șampania știe să spuie povești frumoase de amante bune, de cai albi și de beție. Șampania curge, arde par'că în pahare, cântă spuma ei în pahare—și ofițerii ciocnesc mereu și fumul țigărilor toarce un văl ciudat peste fețele lor roșii de băutură....

*

Mai este o masă aproape de mine. La masă șade un om uscat, fața lui e arsă, par'că ar fi un sfânt din Blaj. Citește gazete multe și e foarte distrat,—în ochii lui citesc somnul dintr'un tren urît, n'a dormit două nopți, ori poate a dormit într'un hotel unde nu se cunoaște *Sfântul Zacherlin*.... Are vestă roșie, cu nasturi albi și are lanț de aur fin, poate fi om bogat, căci a mâncat caviar și a băut trei pahare de Vermouth. Și își curățeà unghiile cu un cuțitaș de aur iar chelnerul îi făceà temenele până la pământ.

*

Și când m'am hotărât ca să nu mai privesc la nici o masă, iată că se așează la o masă un nou musafir. Chelnerii nu sar să-i apuce bastonul și pălăria, el se așează încet la o masă și cere un șvarț.... El bea seara la 6—când alții beau vin și mănâncă caviar—el bea... un șvarț. Și când se așează pe un scaun, își reazămă capul de cot, și privește în văzduh, cu privirea stinsă a acelora, care au văzut atâtea amurguri frumoase. O, e un om bătrân, cu păr alb și cu sprâncene stufoase, albe, haina lui e boțită de vremea verde iar cravata lui poate jubilà—batista lui e plină de găuri, ca o flamură purtată în luptă.

Și nu cetește bătrânul. Căci ce-ar puteà cetì: că alții sunt fericiți și că se întâmplă cevà cu alții?....

Privește în aer și bea încet șvarțul—căci poate bea vre-o iluzie a vieții, în rama neagră de cafea....

*

La câtevà mese ale cafenelei—am văzut viața—doi patrioți vedeau viața în patriotismul atot mântuitor, discutau de patriotism ca de o lege mare a firii..... Doi poeți vedeau lumea în visuri, credeau mai mult în vis decât în viață — visau de suflet și pluteau pe nava strălucită a fantaziei... O femee vedeà viața peste cortină—pe scenă erà mort eroul, dar publicul erà acelaș... Erà văduvă, dar numai haina îi erà neagră. In ochii ei râdeau trandafirii roșii din grădina bucuriilor.... Ofițerii vedeau în paharul de șampanie: ținta vieții, nu se gândeau la nemurire—căci un pahar de șampanie le spune atâtea gânduri frumoase... Și omul uscat a venit în cafenea, ca să beà și să mănânce, să citească și să-și curățe unghiile—căci pentru dânsul cafeneaua erà un locaș cald și curat, în care găseà totdeauna un scaun.

*

Dar m'am gândit, cine poate fi bătrânul, care priveà tăcut în aer, care beà șvarț și căruia nu-i fac temenele chelnerii?... Și m'am gândit: va fi un patriot, căruia i-a murit femeea, și care erà cândvà poet—credeà în lume și în adevărurile ei—mâncà odinioară caviar și bea Vermouth, căci erà ofițer și aveà lachei și calească și aveà gusturi fine, erà un suflet de elită... dar a venit un vânt al sorții, un vânt negru—care i-a șters trandafirii din față și i-a săpat în mușchi reumatism, i-a sbârcit fața și i-a stors din păr văpseala neagră a tinereții. Și când s'a trezit în viață, trecând dela o masă la alta în cafenea—până ce a ajuns la o masă, unde erà numai neputința în el—ce-a mai văzut în lume? Nu mai vedeà nimic, nu mai auzeà, nu mai simțeà ca odinioară.

....Ședeà tăcut moșneagul și priveà în aer... El nu mai vedeà cu ochi frumoși... In ochii lui priveà viața urîtă....

Emil Isac.

ÎNSEMNĂRI

Lecţiile d-lui prof. A. D. Xenopol la Universitatea din Bucureşti, făcute în serile de 22, 23 şi 24 Maiu asupra *Istoriei şi Geologiei*, au împărtăşit şi lumei noastre universitare opiniile pe care savantul nostru istoric-filosof le expusese în prelegerile sale dela Collège de France şi în studiul cu acelaş nume apărut în „Viaţa Românească". Cugetarea lor fundamentală este că se poate întreprinde un studiu al fenomenelor succesive, ireversibile şi unice, cum sunt fenomenele istorice şi geologice—de ce nu şi cele cosmogonice, care, şi ele, pot fi asemănate cu celelalte două categorii?—printr'o metodă specială, *metoda inferenţei;* ea consistă, după autor, în legarea a două fenomene succesive şi ireversibile în raport de cauză la efect, fără intermediul inducţiunii, căci nu stabilim legi generale, fără intermediul deducţiunii, căci nu avem un principiu general unic din care să decurgă explicaţia căutată, ci prin simplu studiu al condiţiilor cu totul speciale, fără de repetiţie în altă epocă, în care ele se produc. De exemplu Teroarea din marea revoluţie, s'ar explică prin frica pe care o simte poporul ameninţat de a-şi pierde libertăţile odată dobândite şi prin surescitarea frenetică, pe care a produs-o această frică.

Această metodă ar fi temelia unei Logici noi, *Logica succesiunii.*

Intrebarea e: Avem de aface în adevăr cu o metodă nouă, sau nu e decât o întrebuinţare nouă a metodelor cunoscute?

Mintea omenească nu poate înţelege lucrurile noi decât prin ceiace ele au identic sau asemănător cu lucrurile mai dinainte cunoscute. Un element de repetiţie e necesar putinţei de a apercepe. Dacă în Istorie şi Geologie toate fenomenele sunt unice, ireversibile şi fără probabilitatea de a se repetă, atunci nici explicarea lor nu este cu putinţă, căci nu avem elementele comune pe care spiritul să poată trece dela unul la altul; cu toate acestea noi explicăm fenomenele geologice, prin aceia că găsim elemente comune între ele şi manifestaţiile aşà numitelor *cauze actuale* (Charles Lyell), care schimbă sub ochii noştri scoarţa globului terestru şi au dat naştere unei ştiinţe speciale, *Mecanica* cauzelor actuale; tot astfel explicăm fenomenele istorice prin aceia că găsim un element de repetiţie continuă în ele şi anume *omul* cu însuşirile lui bio—şi psichologice fundamentale şi, în decursul Istoriei, invariabile, al căror studiu alcătueşte cele două ştiinţe speciale Biologia şi Psichologia. Prin urmare când căutăm raportul de cauză la efect dintre două fenomene geologice sau istorice prin intermediul adevărurilor generale stabilite de Mecanica cauzelor actuale sau de Biologie şi Psichologie, nu facem decât o simplă aplicaţie a acestor adevăruri, după cum, de exemplu, mecanicul ca să construiască o maşină aplică adevărurile ştiinţei sale, sau medicul ca să vindece o boală aplică de asemeni adevărurile stabilite în ştiinţa sa. Având aface cu *individualul* aceste îndeletniciri sunt o *artă*, astfel că geologicul şi istoricul nu pot pretinde că fac ştiinţă pentru că nu se ridică la adevăruri generale sau la legi, ci aplică la anumite cazuri individuale adevărurile abstracte şi generale ale altor ştiinţi.

Orice aplicaţie este însă o simplă deducţiune:

Chinina e bună pentru friguri.
Friguri se manifestă la individul X.
Deci chinina e bună pentru individul X.

sau:

Teroarea rezultă—după cât ştim din Psichologia individuală—dintr'o frică puternică şi justificată. Asemenea frică stăpânea pe Francezi în urma evenimentelor de după execuţia regelui în marea revoluţie.

Deci Teroarea a rezultat—a fost cauzată—din evenimentele etc.....

In această ordine de idei *metoda* inferenţei de sigur proprie Istoriei, dacă Istoria se mulţumeşte cu ea, este o dependenţă a *Deducţiunii* şi nu poate pretinde să întemeieze o a treia parte a Logicei, în afară de cele două constituite până acum: Deducţiunea lui Aristot şi Inducţiunea lui Bacon şi Mill.—*H.*—

Antisemitismul în Franţa.—Directorul ziarului monarhist „*Le Gaulois*", cunoscutul şi „mondenul" Arthur Meyer, a pus în discuţiunea tutulor revistelor şi gazetelor, alături de alte probleme importante pentru viaţa socială franceză,—într'o carte a sa publicată de curând—şi antisemitismul.

Cu prilejul acesta s'a iscat în toată presa franceză o întrecere pentru a se explica mai just fenomenele sociale, pe cari le-a născut activitatea Evreilor în cuprinsul vieţii naţionale franceze. Fără a avea intenţiunea să reproducem aci toate explicaţiunile stării de fapt şi nici, mai ales, să întârziem stăruind asupra soluţiunilor propuse,—ne gândim că ar puteà interesa şi pe cititorii noştri observaţiunile foarte importante pe care le-a făcut, cu privire la problema ovreiască, d. *Paul Adam*. El zice: „inconştient, ovreii din Franţa făcură propagandă în favoarea Germaniei. Au întronat berea pe bulevardele noastre, pe Wagner în saloanele noastre, pe Marx în jurnale, pe Nietzsche în cărţi, erudiţia Heidelbergului în catedra Sorbonei noastre, pe Strauss pe scena operei noastre".

E ciudat, în această privinţă, cum şi Germanii se plâng că arta şi cultura franceză le câştigă din ce în ce mai accentuat spiritul lor. Aşà că iată cum, bieţii ovreii înlesnesc—dacă va fi adevărat că lor li să datoreşte aceasta—împrumutul culturei dela un popor la altul, ajutând prin aceasta la universalizarea şi omogenizarea culturei pentru lumea care incontestabil se pregăteşte sub ochii noştri. In acelaşi paradox de responsabilitate sunt aduşi Evreii, când şi teroriştii ca şi monarhiştii—o constată însăşi Paul Adam—sfârşesc acuzaţiunile şi teoriile lor constatând pe rând: unii că evreii susţin inconştient clericalismul, alţii că evreii ajută căderea bisericii....

Pentru noi, care putem rămâne observatori, lucrul nu e nou. El e vechiu în Rusia, stăpâneşte acum în România. Numai că pe când în Franţa şi Germania, el rămâne în demnitatea unei discuţiuni de principii, la noi ca şi în Rusia se rezolvă pe pieţe şi mahalale, de copii şi de inconştienţi.

In această contradicţie politică care încurcă cugetarea partidelor, stă o problemă mult mai importantă, care cere o adâncă cercetare. Pentru studiul ei, însă, e nevoie de o minte care să înţeleagă lămurit curentele şi ideile cari frământă sufletul societăţilor de azi şi, mai ales, o minte care să nu fi fost bântuită cândva de prigonirile Cahalului.—*min.*—

Producţiile Conservatorului.—Marţi, 31 Maiu, a avut loc în sala Teatrului Naţional producţia de fine de an a Conservatorului de declamaţie. „Vicleniile lui Scapin", „Gioconda", „O vizită" (Dumas-fiul), „Piatra din casă"—au dât programul. Interpreţii sunt în majoritate absolvenţii din acest an ai Conservatorului. Să ne amintim de fiecare.

Nu mai e pentru nimeni o taină: D-ra Getta Kernbach are un temperament chemat pentru teatru. Voce puternică şi clară—înmlădiindu-se uşor, după împrejurare—atitudine hotărâtă, căldură comunicativă, sunt însuşiri care atât de bine o înzestrează. Drama va întâlni ori când în d-sa, un element de valoare.—Calităţi dovedeşte şi d-ra Lucia Nicolau. De sigur un alt gen. Jocuri de comedie uşoară, scene de vioiciune, de mişcare—o aşteaptă.—Nu ne putem pune speranţe în ta-

lentul d-şoarei Cornelia Santa (talent chiar?!). Vedeţi: înainte de toate d-şoara Santa îi lipseşte vocea necesară. Sună atât de neplăcut cuvintele când le rosteşte! Ai impresia unui desacord muzical. Şi apoi (să nu fie chiar mai grav?) D-ra Santa nu doreşte să fie personală: afectează împrumutând multe din jocurile întâlnite.—Probabil că d-ra Zoe Demetrescu va izbuti în roluri de iritaţiile femei în vârstă. Dar numai atât. Dovada a făcut-o în două rânduri: în „Piatra din casă" unde a plăcut şi în „Vizita" lui Dumas unde—o asigurăm—a displăcut.

Venind la elevi.

Aşteptam mai mult dela d. Ţancovici. Se pare de altfel că nici rolul nu erà în deajuns de studiat. Atâtea lapsuri! Şi pe urmă d. Ţancovici e prea mecanic, prea calculat; ai zice că îi place să se privească prea mult în oglindă.—Iată însă un ireproşabil joc: al tânărului Băjescu-Oordă. Se spune că e în primul an al Consevatorului. A înlocuit—în potriva celor anunţate—jocul micului Brezeanu. Mai bine. Intâi pentru că nu l-am văzut pe d. Brezeanu şi apoi pentru că l-am putut vedea pe domnul Băjescu. D-sa a jucat frumos. N'a exagerat nimic, n-a imitat pe nimeni: a jucat *dânsul*—cu vervă, cu suflet.—Destul de corect a jucat d. Săvulescu. In piesa lui Dumas, singurul ne-a putut mulţumi. D-sa are o rezervă care îi convine, o cumpănire care îl ajută.—In contrast cu măsura acestuia apare extravaganţa d-lui Brătulescu. Inchipuiţi-vă pe cineva care vorbeşte volubil şi puternic—dar pe aceeaş gamă—care se mişcă uşor şi sprinten—dar în aceeaş cadenţă—şi-l ştiţi pe d. Brătulescu—după cum ştiţi că numai atât e inutil dacă nu chiar primejdios pentru teatru. Să nu uităm: d. Al. C. Ionescu ne-a dovedit încă odată că va fi necesar în roluri de comedie; şi remarcându-i această aptitudine ne permitem a-i ura ca o muncă serioasă să i-o desvolte.

—*T. Dinu.*—

O noapte la Ambasadori.—Nori negri, ca nişte bivoli uriaşi se ridicau în zare, iar noi, sub cerul acesta îndoelnic, pornirăm spre grădina unde aveà să se cânte *Cavaleria şi Pagliaci*. Ne aşezarăm la o masă, cercetarăm cuprinsul şi privirăm apoi hipnotic lămpile electrice care sub cerul acela posomorât, aveà o strălucire neobişnuită.

Şi într'un târziu, când sgomotul celor ce făceau *skating* într'o curte alăturată, ajungeà până la noi ca susurul unei ape depărtate, Turidu se înneacă în tremolul orchestrei şi în nepăsarea publicului care beà bere şi mănâncă fisticuri, şi abià atunci înţeleserăm, că numai ochii şi urechile legau pe spectatori de scena pe care cântăreţii făceau artă pentru parale.

Lucru hotărât, ne place tot ce e nou şi îndrăsneţ; şi nici capricioşi nu suntem ca fantasticul Rege al Bavariei; totuşi, nu putem gustà opera în grădină, nu putem privi pe Mimì murind, prin fundul unei halbe de bere, în tovărăşia siluetelor fugare purtând talere cu chrenvurşti, programe, ori coşuri cu alune americane.

Asta nu înseamnă că pentru a simţi mai bine, trebue să venim de pildă la *Bohema*, jerpeliţi şi nemâncaţi de trei zile; ci voiam oarecum să se înţeleagă că noi socotim teatrul ca un templu iar scena ca un altar.

Şi iar s'a ridicat pestriţa cortină; iar Arlechino şi Pagliacci într'atâta începură a se răţoi şi a zbierà, încât văzând dela o vreme că nu e lucru de şagă şi că e cu putinţă să vie şi secţia, mă furişai binişor cu amicul Don Tanasio pe poartă şi fugii acasă.

Ce-a mai fost pe urmă la Ambasadori, nu pot şti; dar când ajunsei abosit şi abià trăgându-mi sufletul acasă, şi dădui să mă descalţ, constatai cu groază că de atâta muzică, urechile sărmanelor mele ghete erau sparte. Da, sparte!

Şi mă gândii atunci cu jale că uneori muzica ca şi apa, nu e bună nici în cisme.—*Z. Z.*—

REVISTA REVISTELOR

D. *A. D. Xenopol* sfârşeşte studiul său despre *„Descălecarea Munteniei"*, în numărul din urmă al **Vieţii Româneşti**. Discutând de data aceasta „ipoteza descălecării Munteniei de către un voevod din Făgăraş, d. Xenopol e nevoit să declare că chestia rămâne numai în domeniul probabilităţii şi al ipotezii". După d-sa, totuşi, „ipoteza descălecării statului muntean de către nişte Romîni coborâţi din Făgăraş trebue să aibă precădere".

D. *G. Murnu* tipăreşte traducerea celui de al 14-lea cânt din *Iliada*. Foarte interesante sunt cercetările d-lui *T. A. Bădărău* asupra *„Vicleşugului Plantelor"*. Faptele pe care le expune modestul şi muncitorul profesor de botanică, sunt elemente preţioase pentru studiile superioare ce muncesc mintile filosofilor şi fiziologilor asupra genezii conştiinţei şi imanenţii conştiinţei la viaţă. Câteva rânduri răspund—cum erà de prevăzut—discursului răsboinic ţinut la Academie de d. Duiliu Zamfirescu.

In **Revista generală a învăţământului** un bun şi înţelegător profesor dela liceul din Brăila, întreprinzând o anchetă asupra felului de a trăì şi de a lucrà al elevilor noştri de liceu, după mai multe concluziuni interesante, se întreabă „dacă a reuşit să desvălue măcar în parte starea obişnuită a şcolarilor noştri".—Nu; pentru că pe deoparte d. Dumitrescu are o prea mare încredere în sinceritatea elevului, care chiar dacă există în fapt nu prinde lucrurile în realitatea lor raţională; şi pentru că uneori faptele se învârtesc într'un cerc vîţios. Iată o pildă: D-sa vrea să ştie ce anume cetesc băeţii la cutare vârstă, ca să poată mai apoi formà bibliotecile şcolare în anumite gusturi şi potrivit unor anumite necesităţi sufleteşti; dar tot d-sa uită că de cele mai multe ori lecturile şi deci gusturile şcolarilor sunt determinate de cărţile pe cari ei le au la îndemână şi pe care le au din bibliotecile şcolare preexistente.

Faptele prezintă deci o sofismă evidentă.—Şi totuşi ancheta are un deosebit interes; dar nu pentru pedagogie—sau cel puţin numai indirect pentru aceasta; primul folosit e ştiinţa propriu zisă, a dezvoltării sufleteşti a copilului şi toţi cei interesaţi vor şti să tragă toate concluziunile dintr'o aşà de rară şi aşà de frumoasă experienţă.

O „antologie a revistelor din toate ţările" vrea să fie **Le monde**, publicaţie ce începe să apară acum la Bruxelles. Revista e pusă sub direcţiunea unui comitet ai cărui membrii, dacă n'au încă un nume în cultura contemporană, arată prin titlurile lor că au situaţiuni respectabile în statul belgian. E şi aceasta o garanţie, când se are în vedere scopul modest al revistei, care n'are altă pretenţiune decât acela de a înfăţişa celor ce nu ştiu altă limbă decât cea franceză,—părerile în chestiunile la ordinea zilei sau curentele de idei ce se exprimă în publicaţiunile diferitelor ţări.

Se traduc în primul număr articole din reviste şi gazete englezeşti, nemţeşti sau se retipăresc numai articole ce au apărut în reviste străine scrise în franţuzeşte.

Intre altele însemnăm *„Medicina şi variaţiunile sale"*, articlul lui *Hermann Kerschensteiner*, publicat în „Suddeutsche

Monatshefte", unde se discută procesul între cele două teorii cari își dispută legitimitatea în medicină: teoria patologiei humorale și cea a conceptului anatomic. Urmărind pas cu pas progresele ce-a făcut medicina din ciocnirea celor două teorii și din completările ce și-au adus reciproc, autorul își face o datorie chemând încă odată atențiunea recunoscătoare a tutulor către cel care deschise terapeuticei moderne calea sigură a metodelor științifice, către figura lui Virchow.

Se mai dau reproduceri din *Dürrer* și din *arta veche spaniolă* alături de articolele cari le discută amănunțit.

Și impresiunile unui american asupra Angliei sunt interesante. Venind din țara tuturor îngăduințelor și a libertinajului politic, americanul a fost isbit în mod firesc de „stabilitatea instituțiunilor politice și judiciare, de puterea legilor și respectul cu care sunt ascultate, de incoruptibilitatea judecătorilor și dreptatea hotărârilor lor". *„Literatura rusă în 1910"*, *„Femeea albă în Africa de sud"*, *„Redeșteptarea Chinei"*, *„Reorganizarea învățământului universitar"*, *„Producțiunea huilei"*, etc., etc., sunt titluri cari atrag și dacă se are în vedere că cei ce le semnalează sunt specialiști cari scriu la diferite reviste europene, traducerea lor în franțuzește poate fi folositoare. In definitiv, noua publicație nu e lipsită de interes, rămâne ca să se dovedească dacă într'adevăr se simțea necesitatea ei și că nu e inutilă.

Publicația rusească **Revue contemporaine** explică cetitorii ei ruși prin condeiul unui francez, care e rostul acțiunei Franței în Maroc. Autorul spune aliaților Franței cât de curate și legitime sunt intențiunile guvernului republicei și ce desinteresate sunt jertfele ce acesta face pentru a potoli turburarea supușilor lui Moulay Hafid. Descrierea amănunțită a mișcărei armatelor franceze poate atrage atențiunea istoricilc locali sau a specialiștilor de oriunde.

Un călător, *Adrien Polly* povestește „ceeace se spu acum de Japonia". Nu pentru că articolul trebuia să se tipărească într'o revistă rusească, e nevoit autorul să constate scăderile acestei admirabile vieți necunoscute, care să desfășură în imperiul îndepărtatului răsărit.

Firește, sunt calități ale acestui popor miraculos, pe cari nimeni nu le contestă. Dar, viața lor publică,—familiară și socială—are atâtea insuficiențe, defecte și scăderi, că nu e bine să ne entuziasmăm prea mult de legendele ce se brodează în jurul ei și, mai ales, nu e potrivit să ne-o impunem ca pildă. De altfel, lucrurile au fost spuse de mult de cei mai mulți cari au voit să vadă cu ochii lor starea de fapt a vieței sociale japoneze.

Ceeace l-a isbit pe autorul articolului de față—e ingratitudinea japonezilor și lipsa lor de scrupule în ce privește legăturile cu străinii. Mulțumită acelei „minunate ușurințe de imitațiune" vajnicul și încrezutul popor al Soarelui—răsare, a luat—fără discernământ și fără metodă—tot ce-a găsit bun sau tot ce i s'a părut ca atare din civilizația noastră,—i s'a părut—ca multora altora mai apropriați de Europa, de altfel—că e suficient acest împrumut artificial, fără încercarea unei adevărate altoiri sociale a spiritului europenesc, pentru ca Japonia să se și ridice imediat la înălțimea culturei și propresului european. Dar, chiar așa, au ei o recunoștință pentru gratitudinea dascălilor și maeștrilor lor? Nu, răutatea inerentă rasei și sălbătecia fondului lor sufletesc nu le îngăduie să simtă datoria sfântă a omeniei și a recunoștinței. „Prin aceasta Japonia cade în aceiaș greșeală care separă China de cultură timp de atâtea secole: ea înalță ziduri în jurul teritoriului său, nu de piatră și de tencuială, ci moralmente mult mai de netrecut ca faimosul zid chinezesc". Autorul nu uită, totuși, să facă urări de bine pentru această temută vecină a Rusiei asiatice și împrumutătoare periculoasă a civilizației europenești.

MEMENTO

~~~ Celor plictisiți de literatură europeană le recomandăm volumul apărut de curând: *La littérature Haïtiene* de Duraine Vaval, profesor la liceul din Haïti (la Sansot Paris).

~~~ Moravurile presei românești în ziarele fraților noștri de dincolo: «*steagurile scuipitoarei* din Arad», scrie «Românul» despre «Tribuna». Deocamdată numai atât, — o să ne fie frică să mai deschidem numerile viitoare ale acelei gazete.

~~~ *Generațiunea conștientă* e titlul ligei neo-malthusiene având în cap pe: Alfred Naquet, Laurent Tailhade, Salomon Reinach, Pierre Quilard, etc. Ea a înaintat deunăzi faimosului senator Bérenger — „Père la Pudeur", cum îi zic parizienii — o adresă prin care protestează împotriva confuziei ce cearcă să o facă între neomalthusism și pornografie. „Neo-malthusismul ajută puternic la ameliorarea sănătății publice, la abolirea prostituției, la dispariția avortului și la suprimarea războaelor internaționale... Fără el, toate reformele, toate revoluțiile, toate progresele rămân literă moartă"... Intreaga adresă e plină de acest optimism.

~~~ Belgia și-a serbat deunăzi pe cel mai strălucit scriitor rustic al ei — *Cyriel Buysse*, socotit ca cel mai credincios interpret al temperamentului când blând când sălbatec sau brutal, al rasei flamande. Maeterlinck, care a luat și el parte la sărbătorire, l-a numit pe Buysse „un Maupassant care ignorează cu voință orașele, casino-urile, cucoanele mari, și fetele rele"..

~~~ Poezia franceză devine tot mai gustată în Germania. De curând a apărut un volum: *Franzoesische Lyrik*, o culegere de aproape o sută de traduceri după poeziile lui Baudelaire, Verlaine, Verhaeren, Maurice Bouchor, Louis Ratisbonne și până și din Armand Silvestre.

~~~ Documente inedite și de o mare importanță aduce Ernest Heilborn, asupra lui *Novalis*, în ultimul no. din *Deutsche Rundschau*. E romanul unei dragoste nefericite a marelui poet romantic, din care, aproape toți eroii mor de boala cea atât de plină de poezie: tuberculoza.

~~~ Un interes excepțional prezintă *Jurnalul lui Emerson* care a început să apară la Boston. Intreg uvrajul va cuprinde 8 volume din cari n'au apărut acum de cât 4. „Jurnalul" cuprinde însemnări intime, cugetări, poezii și fragmente interesante de prin cărțile cetite. El începe dela vârsta de 16 ani și merge până la sfârșitul vieței filosofului american.

~~~ *Les fleurs du mal* au apărut de mult în traducere germană, tot de-asemenea și *Mon coeur mis à nu*. Iată că acum traducătorul operilor de mai sus, ale lui Baudelaire, Erich Oesterheld, scoate în traducere, sub titlul *Die Vorhoelle* (Purgatoriul), și bucățile condamnate împreună cu altele de o valoare inegală ale marelui poet. Se înțelege că acest din urmă volum n'a putut fi pus în comerț în țara lui Jagow.

~~~ Maximilian Harden, fugosul polemist, a scris de curând în revista sa *Zukunft*, un articol plin de batjocore împotriva „goetomaniei". Găsește și poate pe bună dreptate, ridicul să te extaziezi în fața fiecărui peticel de hârtie scrisă, pe care nemuritorul autor al lui *Faust* l-a lăsat să cadă în coșu-i de lângă masă.

~~~ O cunoscută romancieră germană, care iscălește Hanns von Kahlenberg, publică în revista *Maerz* un articol asupra „sensualității la femee".

Autoarea ne-asigură că la o sută de femei (germane, bine înțeles) 90 % ignorează cu desăvârșire sensualitatea și numai 10 % o cunosc mai bine... dar și aceste nu-s decât niște femei bolnave sau corupte moralmente.

~~~ Un ziar de peste munți scrie, că cu prilejul lucrărilor pentru clădirea liniei ferate dela Sând, săpătorii au dat peste mai multe strade de pe vremea Romanilor, Aici, se află odinioară înfloritorul oraș roman *Potaissa*, din care azi numai ruinele au rămas. Străzile în lățime de 11 m. erau pardosite cu lespezi de granit. Prin mijlocul stradelor ducea un trotoar de 1.20 m, pentru pedeștri, iar pe marginile stradelor se văd și temeliele caselor.

~~~ Un editor anunță scoaterea unei ediții de mare lux a operilor lui *Eminescu*.

~~~ Au apărut la librăria Honoré Champion, Paris, *scrisorile lui V. Alexandri către É. Grenier*, dintre anii 1855—1885. Asupra aceste interesante corespondențe vom publică un articol în No. viitor al Revistei.
~~~